

دوماہی  
شیرازہ  
پہاڑی



جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز



# شیرازہ

(پہاڑی)

جلد: ۴۱ \* شماره: ۵ \* دسمبر/جنوری ۲۰۱۹ء

نگراں: منیر الاسلام  
(کے اے اے ایس)

مدیر اعلیٰ: ڈاکٹر مزافاروق انوار

مدیر: محمد ایوب میر

معاون: عبدالواحد منہاس

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لنگویجز

## ناشر :

سیکریٹری جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹس، کلچر اینڈ ٹیلیوٹیکمجز۔ لالمنڈی سرینگر

کمپوزنگ: عبدالواحد منہاس / بشیر احمد نجار / امتیاز احمد خان

چھاپ خانہ: میقاف پرنٹرس

تعداد: 500

سرورق: معراج الدین

قیمت: 50 روپے

### نوٹ :

اس شمارے پنج شامل مقالیاں تہ دیگر مشمولات

پنج ظاہر کیتی گئی آراء نال ادارے نا ٹکلا یا مجرؤ اتفاق

ضروری نیہہ..... (ادارہ)

رابطہ انہاں موبائل نمبراں اُپر کرو:

9596929801, 9469249766, 9622861597

جھٹی اس پتے تے لکھو:

چیف ایڈیٹر

(پہاڑی)

جموں اینڈ کشمیر

کلچرل اکیڈمی

لالمنڈی سرینگر

کنال روڈ، جموں قوی



## سَیِّد

- ۶ ڈاکٹر مرزا فاروق انوار پہلی گل
- مقالے:
- ۸ خوش دیوینی پہاڑی بھارتاں
- ۱۹ عبدالرشید فدا امتیاز نسیم ہاشمی: سماجی قدراں نا ترجمان شاعر
- انشائیہ تہ افسانے:
- ۳۰ راجہ نذر بونیاری کیلے دا پھل
- ۳۲ اقبال نازش دروازہ
- ۳۷ زفر کھوکھر دلی ہمدردی
- ۴۳ شبیر احمد خان شمس سنے
- ۴۶-۵۴ حمد، نعتاں، سلام تہ دعا:
- احمد حسین مجاہد۔ پروفیسر نصر اللہ خان ناصر۔ مختار آذر کر بلائی۔ پرویز مانوس۔
- بابونور محمد نور

## غزلاب:

رشید قمر۔ ڈاکٹر صابر مرزا۔ راشد عباسی۔ عبدالرحمن واصف۔ پروفیسر محمد رفیق بھٹی۔  
 شیخ ظہور۔ نثار راہی۔ محمد مقبول ساحل۔ امتیاز نسیم ہاشمی۔ خورشید کرمانی۔ سلیم تابش۔  
 ثاقب امام رضوی۔ محمد منشاء خاکی۔ نعیم اختر اعوان۔ منور عاصی۔ شکور احسن۔  
 سردار جاوید خان جاوید۔ حاجی محمد بشیر شاد۔ مرزا عبدالخالق۔ گلاب الدین جزا۔  
 نذیر حسین انس۔ ڈاکٹر نزل ونود۔ مشکور احمد شاد۔ عبدالمجید حسرت۔ طاہر گیلانی۔  
 رابعہ کوثر۔ حاجی نذیر حسین بھٹی۔ شام لال شرما۔ سید انور شاہین۔ شفیق احمد دانی۔  
 محمود ریاض۔ عقیل کلاروسی۔ خواجہ پرویز دلبر

## نظمیں:

۱۱۷	محمد عظیم خان	کھ وطن ناترا نہ
۱۲۰	شیخ ظہور	کھ فتنے دانی
۱۲۲	راشد عباسی	کھ صلاح
۱۲۳	منیر عباسی	کھ دل آہر الہیہاں
۱۲۵	میر غلام حیدر ندیم	کھ کس کاری
۱۲۷	شکورا حسن	کھ دائرے سیانف
۱۲۸	سوامی انتر نیرو	کھ بہل
۱۳۱	محمد بشیر لوہار	کھ مارے کس کس تیر دکھاں نے
۱۳۲	حاجی محمد بشیر شاد	کھ سو بکھی گل
۱۳۶	نذیر حسین انس	کھ ترانہ پہاڑی
۱۴۰	گر شرن سنگھ گلشن	کھ بسا کھی نی بہار

۱۳۲	محمد اقبال منجا کوٹی	کھٹھول
۱۳۵	ڈاکٹر نزل ونود	کھٹھالیمہ
۱۳۷	آر۔ ایس۔ راجن	کھٹھچھری تہ چھید
۱۳۹	مارٹن نیوکر	کھٹھاوہ مارن آئے تان
۱۵۱	درون آنند	کھٹھاُس نال محبت
۱۵۳	ایمیلی ڈکنسن	کھٹھبے فائدہ
۱۵۵	طارق احمد	کھٹھاتھروں رشتے
۱۵۷	شمینہ سحر مرزا	کھٹھعید مبارک
۱۵۹	شفیق احمد وانی	کھٹھمیں نیمہ ڈرنا
۱۶۰	شیخ آزاد احمد آزاد	کھٹھماہیے
۱۶۳	امتیاز نسیم ہاشمی	کھٹھسی حرفی
		تبصرہ:
۱۷۲	سید آصف شاہ	کھٹھ”تشی چھاں“ (ناول)





## پہلی گل

پہاڑی ادبی ثقافتی تحریک جیہڑی کہ پہاڑی قبیلے نے تعارف تہ سنجان نامحرک ریٹی اے اس نال وابستہ اوہ منڈھلے کارگن جہاں اپنی شناخت نابیز اچکلیا تہ تلیاں ناماس گلیاں رولیا اوہ ماء بولی نے سر پھرے عاشقاں نامک ابھیٹولہ سی جہاں صرف ہوو صرف اپنی سنجان پہچان نی خاطر اس تحریک بچ اپنا اپنا حتی المقدور حصہ ادا کیتا۔

ویلہ بڑی تیزی نال آگے بدھنا رہیا۔ انہاں بے لوث خدمتگاراں نی محبت رنگ لایا تہ پہاڑی قبیلہ اپنی اک شناخت بنانے بچ کامیاب رہیا تہ آج بڑی حد تک پہاڑی لوکاں نی Identity Crisis نامخاتمہ ہو یا ہوو آج ریاست ہی نیہہ بلکہ ملکہ پھر نے اندرسگوں ایہہ گل آکھاں تہ مبالغہ ہرگز نیہہ کہ عالمی سطح اُپر پہاڑی لوک اپنی Identity منوانے بچ کامیاب ہوئے۔

اس تحریک نے اس منڈھلے قافلے نے بیوں سارے مسافراں آساں تھیں بچھڑی تہ اپنے آخرت نے ابدی سفر اُپر پڑی گئے جد بیوں سارے حالیں تکر حرکت تہ حرارت نی ہامی پھر نین جد کہ گجھ اک اپنی اپنی عمر نے تقاضے نے مطابق خاموش زندگی بسر کر رہے ہین وراں انہاں نال بہر حال اپنی زبان تہ ثقافت واسطے توفنا چھڑ کتا رہنا اے۔



ایہہ اک دردناک خبر اے کہ اس عظیم قافلے نے دو خدمتگار پچھلے دناں اپنے خالق حقیقی نال جانی ملے، اوہ ہین جناب ماسٹر غلام الدین قریشی المعروف شکیبا کر یوی تہ ماسٹر منیر حسین شیخ۔ مرحوم شکیبا کر یوی 7 نومبر 2019ء تہ مرحوم ماسٹر منیر حسین شیخ ہوراس 8 نومبر 2019ء کی اس دار فانی تھیں کوچ کیتا۔

ایہہ دوئے حضرات آخری دم تکر اپنی زبان تہ ثقافت فی تحریک نال جُوے رہے۔ انہاں نے وصال حق فی خبر پورے پہاڑی معاشرے واسطے اک دردناک خبر سی تہ پورا پہاڑی قبیلہ انہاں فی وفات اُپر سو گواراے۔

نوجوان نسل واسطے ایہہ فکر فی کہنوی اے کہ ایہہ بزرگ ہولیاں ہولیاں انہاں تھیں جد اہونے جائین جد کہ اس ویلے وی انہاں فی سرپرستی تہ رہبری فی ڈاڈی لوڑ محسوس کیتی جارہی اے۔ اللہ پاک انہاں نیئاں قبراں روشن تہ جنتاں بچ باسا کرے نے۔

زیر نظر شمارہ حسب روایت اپنی مشمولات نال حاضر اے تہ آساں کی اپنے قارئین فی قیمتی رائے فی اڈیک اے۔

لالمنڈی سرینگر  
ڈاکٹر مرزا فاروق انوار  
۵ جنوری ۲۰۲۰ء



..... خوش دلیویتی

## پہاڑی بھارتاں

عوامی لوک ادب صدیاں صدیاں نیاں برتیاں سوچاں تہ تجربیاں نا چوڑنیا جانا اے۔ اس نی پشت ور معاشرے تہ سماج نی تمدنی، فنی، ثقافتی، سماجی تہ معاشرتی چھاپ دسی اے۔ لوک ادب دراصل ایہیہا پیشہ ہونا اے، جس بچ بندے نی حیاتی لشکنی پشکنی نظر اشی اے۔ انسانی سوچاں تہ برتیاں کی لیمی عوامی سطح ور جیہو ادب تخلیق ہونا اے، اودہ عوام نے دلاں اندروں اُمناتہ سوچاں اندر جذب ہونا رہنا اے۔ ایہہ ادب اسا ہڑے گراواں، بہکاں، ہٹو کاں تہ مرگاں اندر عوام نی طبع آزمائی تہ دل جوئی نا ایہیہا وسیلہ رہیا اے، جس کی اسا ہڑے سارے پہاڑی خطے اندر مقبولیت حاصل رہی اے۔ پہاڑی زبان نے اُن ڈٹھے تمدنی فنکاراں نے حیاتی نے ہر شعبے تہ ہر موڑ ور اپنا اثر خوبصورت تہ دل ٹھگنے انداز بچ چھوڑیا نا اے۔ انہاں تمدنی شہ پاریاں راہیں عوام نیاں برتیاں خوشیاں تہ غم ہا سے محول تہ انسانی شعور تہ سوچ نا تیاں لینے آلیاں گلاں دی اشنیاں ہین، تاں بے جتھے عوام نی دلجوئی ہوئی سکے، اُتھے ہی عوامی شعور کی اگے بدھایا جاتی سکے۔

..... امتحان

..... متصل ڈی، آئی، سی بلڈنگ، وارڈ نمبر: 17۔ پونچھ

پہاڑی لوک ادب نے اندروی کبھ کبھ قسم نے ادب پارے موجود ہیں دوسراں  
لوک گیت، لوک کہانیاں، لوک سٹھیاں، لوک محاورے تہ بھارتاں ہیں۔ لوک ادب نیاں  
انہاں صنفال راہیں، لوک اپنا منور سخن تہ دل لائی کرنے ہیں تہ ایہہ ادب کڑی تہپت اندر  
ٹھنڈی چھاں آلا احساس پیدا کرنا اے۔ انہاں ادب پاریاں تھیں اساہڑے لوکاں نیاں  
زرخیز دہنی قوتاں ناپتہ وی چلنا اے تہ اس سنگ اساہڑے اندر عوامی رجحانات تہ محرکات تہ  
سوچ سمجھ پرورش پانی تہ ویلے نے سنگ اگے بدھنی ریٹی اے تہ اس سنگ اساں کی اپنے  
عوام نی آگہی بارے وی پتہ چلنا اے۔ لوک ادب جیہڑا انسانی شوق بندے نیاں  
رہجھاں تہ تجتس نا حصہ منیا جانا اے۔ اس بچ کجھ صنفال ابھیاں وی ہیں، جہاں ناسدھا  
تعلق انسانی ذہن نی قوت اُس نے سوچنے نی پرواز تہ ادراک نی پرکھ نے نال ہونا اے۔  
ایہہ صنف دماغ کی اگے بدھانے نا ذریعہ وی منی جانی اے تہ اس صنف کی بھارتاں  
آکھیا جانا اے۔ بھارتاں دراصل بندے نی عقل کی پرکھنے نا آلائیاں جانیان ہیں۔  
انہاں بچ انسانی ذہن کی چکرائی دینے آلیاں پیچیدگیاں لہیدیاں ہیں تہ ایہجئے کھیل ہونے  
ہیں، جہاں کی کھولنے واسطے دماغی شعور نی لوڑ پئی اے۔ بھارت دلجوئی کرنے نے نال  
نال بندے کی سوچنے درمجبور کرنی اے۔ دماغ اندر اہل چل پیدا کرنی اے۔ ایہہ تہ بندہ  
فر اپنی لیاقت سنگ بھارت کی بھٹنا اے۔ کدے اوہ صحیح جواب دینا اے تاں ساریاں نی  
شباباشی حاصل کرنا اے تہ اُس کی ذہن یا دماغی انسان منیا جانا اے۔ بھارت دراصل  
انسانی سوچ نا امتحان لینے نا آکھ منیا جانا اے۔

بندے کی روزِ ازل تھیں ہی دوجے نے ذہن تہ لیاقت کی پرکھنے نا شوق رہیا اے۔  
صدیاں صدیاں اساہڑے پہاڑی لوک پہاڑاں، کاڑاں، گراواں بچ شہری علاقیاں تھیں  
دور درازا رہنے رہے ہیں، جیہڑے تعلیمی تہ ثقافتی مرکز اں کولوں بہوں دؤر ہونے ہیں



جیسے پڑھائی لکھائی نا کوئی ذریعہ بیہہ سا ہوتا۔ وراُس زمانے پنج وی اسرا ہڑے لوک ہکس  
دوے نی دانش تہ سیانف کی پرکھنے واسطے بُجھارتاں سٹھئے تہ بُجھارتاں بُجھنے سن تاں جے  
انسانی شعور اگے بندھنا رہوے (بُجھارتاں نا مطلب ایہہہ کہ میں سوال سٹھاں تہ توں  
بُجھ) سوال اس ہیر پھیر سنگ بھجل دار الفاظ تہ دل ٹھگنے انداز ناں بنائے جانے ہین کہ جہاں  
کہ بُجھنے واسطے دماغ ور زور لانا تہ سوچ کی پرواز دہی اُس چیز توڑیس بُجھنا پینا سا جس کی لفظاں  
نے ہیر پھیر پنج چھپایا گیا نا ہونا سا۔ بندہ انہاں گُجھلاں کی سوچنا رہنا۔ دماغ ٹرانا رہنا تہ فر اُس  
کی بُجھنا۔ اسرا ہڑی پہاڑی رہتل اندر بُجھارت سٹھی تہ بُجھارت بُجھنی اک عام دماغی شغل منیا  
جانا سا۔ بُجھارت جتاں تہ کالسری یُنگا تہ بُڈھا ہل باہی کرنے آلا تہ زمی دار سارے پہلے وقت  
پنج اک دوے ور بُجھارتاں سٹھئے تہ بُجھنے ہین۔ ایہہہ بُجھارت میلے تہ مجلساں اندر وی بُجھیاں  
جانیاں ہین تہ سیال آلیاں راتاں پنج خاندان جدوں چلھے کول بیٹھے نے چمے دانے چھنے  
سن کالسریاں چرے کتیاں سن چمے رسیاں بٹھے سن تہ گڑیاں چڑیاں خلیتیاں بُنھیاں  
ہوئیاں سن اُس ویلے اک دوے نا دل لانے تہ دماغ نا امتحان لینے واسطے اک دوے ور  
بُجھارتاں دی سٹھئے ہونے سن۔ اسراں سیالے بیٹاں کالیاں راتاں وی لُگھی جانیاں سن تہ  
دوے پاسے خاندان نے لوک بُجھارتاں راہیں لیاقت نا امتحان وی لئی لینے سن۔

بُجھارت دراصل ہونی کہہ اے۔ بُجھارت پنج پہلاں کوئی چیز تھی جانی اے۔ جسراں  
ترکڑی زفر ترکڑی کی بُجھارت بنانے واسطے لفظاں نا جال بنیا جانا اے یا خوبصورت جہیا جملہ  
کہنڈیا جانا اے۔ اس جملے پنج ترکڑی نا کدھرے ذکر بیہہ ہونا ورا اشارے دہسنے ہین کہ اس  
جملے پنج ”ترکڑی“ کی بُجھارت بنایا گیا اے۔ ترکڑی آلی بُجھارت ملاحظہ کرو:

پاروں آیا باوا لودھی  
چھ جھنگاں تہ ستمیں بودھی

ایہہ بُجھارت اسا ہڑے سماج نے ماحول بچوں ہی ننگی نیتیاں ہونیاں ہین؛ جہاں تا تعلق دماغی آزمائش سنگ ہونا اے؛ جسراں کہ بگدر تھنگے آلے نی جسمانی طاقت نی آرائش ہونی اے۔ بُجھارتاں کھنے آلیاں بچ امیر غریب اُچے یا فرنیویں نی تعمیر میہ ہونی؛ سگوں کوئی وی بُجھارت کبھی سکنا اے؛ جس تھیں پتہ چلنا اے کہ اس بندے نادماغ کتنا تیز اے۔

دراصل ہر بُجھارت بچ کچھلی عوامی زندگی نا کوئی اہم پہلو ہونا اے تہ ایہہ بُجھارت سماج نے اندروں ہی لئی گل کی لئی بنایاں جانییاں ہین۔ ہائیں مائیں بُجھارت بنانا تہ بُجھارت کھنا آسان کم میہ ہونا۔ جیہڑے بُجھارت بنانے ہین؛ انہاں نی عقل نی وی داد دینی پئی اے تہ جیہڑے سُننے ہین؛ انہاں نی سمجھنا تہ امتحان ہونا ای اے۔ دراصل عوامی شعور نی پرکھنا ہی اک عمل بُجھارت اے۔

پہاڑی راتل بچ کرناہ اوڑی، مظفر آباد پونچھ، سدھتی، باغ، راولا کوٹ، بھمبر، میرپور تہ راجوری وغیرہ نے بسپکاں نی ساخھی میراث بُجھارتاں ہین؛ جیہڑیاں صدیاں صدیاں تھیں اسا ہڑے عوام نی دلجوئی نا وسیلہ تہ دماغی سوچ کی پرکھنے نا ذریعہ بنیا جانا اے۔ پہاڑی رکیاں جے شروع تھیں ہی شہ زور تہ مُنہ زور بہادر تہ بانکے لوک مٹے جانے ہین؛ اس واسطے انہاں نیتیاں بُجھارتاں وی علاقے نے سماجی تہ ثقافتی حالات نا عکس ہونیاں ہین۔ ایہہ بُجھارتاں پہاڑی علاقے نیتیاں چیزاں سنگ روزمرہ نیتیاں گلاں سنگ مڑدی تہ بڑی آلے کارنامیاں سنگ جویاں نیتیاں ہونیاں ہین۔ ہر بُجھارت نے کچھ عوامی زندگی نا کوئی اہم پہلو ہونا اے۔ اسا ہڑے لوک ادب بچ ”بُجھارت“ کی اہم مقام حاصل رہیا اے۔ اسا ہڑے زمانے بچ میلے تہ مجلساں بچ دی بُجھارتاں سٹیاں تہ بُجھیاں جانییاں سن؛ ور ہُن جدوں بندے نی تفریح طبع واسطے ریڈیو، ٹیلی ویژن، انٹرنیٹ، موبائل تہ دُوے کئی قسم

نے وسیلے باندھے آئی گئے ہیں بھارتاں سٹنے تہ بھارتاں بکھنے نارواج مگنا جانا اے۔ لوڑ  
اسے گلے فی اے کہ بھارت جیہڑی پہاڑی لوکاں فی دماغی آزمائش فی کھید منی جانی سی  
اس کی آنے آلیاں نسلاں توڑیں منتقل کرنے واسطے کتابی شکل دتی جائے۔ ہن مثال نے  
طور ورجھ بھارتاں پیش ہیں:

۱۔ پاروں آیا بادا لودھی

چھ جھنگاں تہ ستمیں بودھی

(ترکڑی)

۲۔ ترے اگ تالے پانی

توں وی پی لے ماہڑیے جانی

(سماوار)

۳۔ دو قدم آر گئی

دو قدم پار گئی

بوہا چندرا مار گئی

(سونی)

۴۔ ارار کٹھا ، پار کٹھا

بچ کٹھے دے کچوڑہ

تیری آساں گچی کہوٹی

سارا ٹبر ماہڑا

(چابی۔ چندرا)



۵۔ رنگا سارا کاکا

سارے کھر نا راکھا

(جنڈرا)

۶۔ پیو میہ جمیا

پتر کوٹھے چڑھ بیٹھا

(تھواں)

۷۔ چیز اک

رنگ دو

یا

چٹی جی مسپت

بچا بوہا کوئی میہ

یا

پچا کٹورا

دو رنگ پانی

(اٹوا)

۸۔ سونے نی پٹاری

گسے آری، گسے ساری

گسے ای ہے ہی میہ

(ماء پیو)

۹۔ چٹی چادر

اُپر سینے آلا کوئی

(برف)

۱۰۔ پارلے ٹہاکے منڈولی

بھٹی دیکھاں چٹولی

کھائی دیکھاں مٹھولی

(کھوگھن)

۱۱۔ چٹی بکری کالے پیر

چل میری بکری شہر و شہر

میں آوساں پچھلے پیر

(ڈاکیہ)

۱۲۔ آرار کٹھا ، پار کٹھا

بشکار پٹا لگو نہائی تٹھا

(مکھن)

۱۳۔ کالی لگوی چنے بچے

اک بکایا سارے تچے

(دانے پہنے ویلے)

۱۴۔ نیکی جی گروی

گزر پراندہ

(سوئی جہاگہ)

۱۵۔ ہک مُنڈھ تہ باراں ٹال

ترہہ ترہہ پتر ساریاں ٹال

(سال مہینے)

۱۶۔ پار لے ٹہاکے لالو بے

میں جاواں تہ کھڑ کھڑ بے

(دڑنا)

۱۷۔ چار تھم چرتالی کڑیاں

کوٹھا بنیا کھراں

(سراں)

۱۸۔ یا کوئی رہسی پڑھیا پنڈت

یا کوئی رہسی شہزادہ

( )

۱۹۔ آرار کٹھا ، پار کٹھا

بچ ڈائی منی

آ پھینو بوئی سکو

بوہی سروں گنجی

(ڈنڈرا)

۲۰۔ نجھارت میری اصلی

نہ ہڈی نہ پیلی

(چبھ)



۲۱۔ ٹکی ساری کولی

لاہوروں جانی بولی

(ٹیلی فون)

۲۲۔ پارلے ٹہاکے گلو بولے

میں آکھاں بیٹرا اے

ترے باپ فی نزی کہوٹاں

سارا ٹبر میرا اے

(بندوق)

۲۳۔ کھائی پنی

کندھے لائی

(کڑچھی)

۲۴۔ اُرکی مُرکی

جل وچ سُرکی

یا

بوٹا کھائے

پتر کھائے

پانی پیئے

تہ مرجائے

(اُگ)

۲۵۔ اولنی ، مولنی

لووے وچ کھولنی

(بجی)

۲۷۔ پئی لٹھی کھکھ وچ

دُمڑ ماہڑے ہتھ وچ

(کڑچھی)

۲۸۔ ارار نکا ، پار نکا

بج رُہڑنا بچہ

(پتو)

۲۹۔ پاروں آیا کوئی

اُس نے سرے ورکالی کوئی

(رچھ)

۳۰۔ سوئی سلائی کندھیں لائی

اٹھو پھینو ماسی آئی

(نہندر)

منج

۳۱۔ اٹھی

ترپے

چنل

(بجی)

۳۲۔ شیشے بج اگ

جگ

سارا

روشن

(لال ٹین)

۳۲۔ پارلے ٹہا کے رتے لگد

ہتھ لاواں تہ اکھیں پھٹن

کہر جاداں تہ ماء پیو کٹن

(اگ)

۳۲۔ سرینگر تھیں چور نیا، کانپورے بچ پوڑے گیا

تلی کوٹے در مقدمہ چلیا، ناخن پورے وچ مارنے گیا

(جوں)





کھ.....عبدالرشید فداراجوری

## امتیاز نسیم ہاشمی

سماجی قدراں فادر جمان شاعر

ہر ادب پارہ انسانی زندگی نا بیان تہ ترجمان ہونا اے۔ اُس کی سُنن، سمجھن تہ پرکھن نا اپنا اپنا زاویہ نظر اے، جیہڑا قاری نی علمی ادبی فہم و فراست دُور پھنی تہ فنی دیانت داری نا محتاج ہونا اے۔ فنکار نے اندر نی آواز اپنا سانچہ ناں آئی اے۔ اسے واسطے ہر تخلیقی بیان یا اظہار اک بکھری ہیئت، بکھرا رکھ رکھاؤ، لفظاں، ترکیباں، نیاں بکھ بکھ تہ خوبصورت بندش اں بچ ظہور پذیر ہونا اے۔ فنکار تہ قاری نے بشارت سنجھی احساسی سطح تہ سماجی میراث نا شعور تخلیقی اظہار نے مقام مرتبے کی متعین کرن بچ مدگار رہنا اے۔

شاعر خارجی محرکات کی اپنے اندر جذب کر کے اپنے رنگ روغن، تخلیقی بسیوے تہ برتاؤ ناں مخصوص وقتاں پر مختلف فنی تجربات تہ ہیئتی صورتاں بچ بیان کرنا اے۔ ایہہ فکری تہ فنی عمل شاعر نی ذاتی میراث ہونا اے تہ اوہ جس طراں چاہوے اس کی برت سکنا اے۔ امتیاز نسیم ہاشمی سماج نا اک بے خوف، نڈر تہ بارپک پین سپاہی اے، جیہڑا انسانی میراث نا پہریدار اے تہ آن آ لے وقت واسطے اک راہ کار۔

کھ.....بہرٹ، تھہ منڈی۔ راجوری

اپنے بیان سے اپنے اندازِ پنج سماجی شکست و ریخت، انسانی قدراں فی بربادی سے اٹھیاں کھوواں داہر جان آ لے رستیاں فی نشاندہی کرنا اے۔ فنکار یا شاعر نا اتنا ہی فرض اے جے اوہ اساتذے دلاں دماغاں نے پردے کہناڑی روشن رستیاں ی نشاندہی کرے۔ اُردو نے حوالے نال نسیم ہوراں اپنی تخلیقی ہنر مندی سے اظہاری بالغ نظری نا مظاہرہ نہایت ہوش مندی نال کیتا اے تہ اپنی اک بکھری تہ نویکلی پچھان بنائی اے۔ اوہ ریاست فی اک باوزن باوقار تہ معتبر آواز نامرتبہ رکھنے ہین۔

اتھے گل پہاڑی زبان نے حوالے نال انہاں فی شعری، علمی، ادبی شناخت فی آئی اے۔ مادری زبان پہاڑی کی انہاں فی پہلی سوغات ”چٹکارا“ فی سُدھی پذیرائی ہوئی۔ اس شعری مجموعے کی جموں و کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز فی طرفوں انعام واسطے چنے گیا تہ صاحب کتاب فی پڑھے لکھے طبقے پنج تگڑی پچھان بنی۔

”تریل“ نسیم ہوراں فی پہاڑی زبان کی دوئی سوغات اے۔ ”تریل“ اپنی ہیئت، منظراتی تہ محاکاتی کیفیت نے حوالے سنگ کتاب پنج شامل سارے مواد فی پوری عکاسی کرنی اے۔ ”چٹکارا“ تھیں ”تریل“ نے سفر تک عالمی، ملکی، مقامی سطح پر قتل و غارت گری، جنگ و جدل، مارگٹ، افراتفری، نس پنج، آئی اُن آئی تہ مجموعی انسانی بربادی نیاں لگھاں وارداتاں ہوئیاں۔ مُلک برباد ہووے، انسانی جاناں، انہاں نے حقوق تہ وقار نا ابھیا حشر ہو یا کہ اللہ فی پناہ۔

شاعر زمین فی پیداوار ہونا اے۔ اتھے ہی جمننا بدھنا، دناؤ دھوئی جانا اے۔ روز نے چارے پاسے ایہہ عذاب شاعری میراث نا حصہ بنے ہین۔ ذات نا اظہار تہ ہونا ہی اے ایہہ سارا رلی ملی اُس فی دُنیا نا شعری پس منظر بنے ہین۔ ”تریل“ نا نظم نا حصہ اک نویں سوچ، عام روش تھیں ہٹ کے اپنے خصوصی فکری سانچیاں تہ پیمائیاں نال

معاملات کی سوچن کچھن ناساہد ادینا اے۔ نظماں نے عنوان اُس بے چینی، دُہنی تہ سماجی نا آسودگی ناپتہ دینے ہین، جیہڑی شاعر کی اندروں اگ اگوار سیئی اے۔ دُنیا اوہی اے اس نے مسئلے وی اوہی ہین۔ گل اپنی اپنی نظر تہ اپنے اپنے پہناڈے نی اے۔ تُس کسے مسئلے کی کس طراں تکتے، سُنتے، سمجھتے تہ بیان کرنے ادا یہ تہا ہڑی توفیق اے۔ ماہڑا بیان بکھرا ہوئی۔ لفظاں ناجادوگر بکھرا تہ تراشیا منظر بکھرا۔ گل نسیم ہوراں نی شعری صنعت گری نی آئی اے۔ سوہنیاں ترکیاں، تھو تیاں تشبیہاں، غرض نے استعارے تہ تلمیحات، اپنی مرضی ناسامان، چنگیاں نظماں لکھیاں ہین، جیہڑیاں ماء بولی نے ادب بچ اک بابدے نی حیثیت رکھدیاں ہین۔

”بڈھسی مائی“ پہاڑی طبقے نی اُس بے حسی نی تصویر اے جیہڑی اس زبان نے ورثے آئی اے۔ سیاستدانان زبان نے ناں پُر اپنی دوکان چمکائی۔ نفرتاں کوتاہ اندیشیاں نے ہنس راہے تہ زبان کی جیہڑا مقام مرتبہ ہونا چاہنا سا، اوہ نہیہ لٹھا۔ نہ پہاڑی لوک اتفاق و اتحاد تہ باہمی یگانگت تک پہنچے نہ زبان نا مقصد تہ وسیع تعارف ہو یا جیہڑا اس نے وجود تہ مستقبل نی ضمانت ہووے آ۔ ایہہ نظم تلو:

میں تُساں کی دُدھ پلایا  
خوشی خشائیں موہنڈے چایا  
لوری دتئی دتئی سینے لایا  
ہائے بچیو میں بچیاں والی  
جی پالی اوتر ہوئی یاں  
لوکاں ماہڑی چادر پھاڑی  
فر موڑی دو پھاڑے کیتا

عزت وی نیلام ہوئی گئی

دَر دَر ور میں جھکے کھانی

پُتر ماہڑے گتھے مری گئے

ایہہ درد نے اوہ البے بین، جیہڑے ماء بولی نا حال تکی فنکار نے دل دماغ نی بے  
چینی نی گواہی دینے بین۔ ”لظم“ ”آدم“ کی نظر مارو تہ آدم نے جنت بچ مسجد ملائیک بن گئے  
اُس نی طبعی کم ظرف تہ ہو جتھے پہاٹڈے نی وجہ کارن جنت تھیں حکماً کڈھے جانا، فر اوہ  
دن تہ ایہہ دن، نسلِ انسانی پُر روز گزرنی نا اک کینو اس بننا اے جس بچ اسان سبھاں نی  
جگہ اے تہ جتھے ہر کوئی نگا دسنا اے۔ ایہہ انسانی پیتانی لمی کہانی اے، جیہڑی نسیم ہوراں  
اپنے لفظاں سہڈھے سادے انداز بچ بیان کیتی اے۔ ہر انسان آج نے روز نے ملکی،  
عالمی مقامی حالات تکی رونا وی اے تہ اپنی بیوقوفیاں پُر ہسنا وی اے۔

اس نوں نوپلی عمرے نی

اس کوری کوری مٹی ور

جد آس نے بدل بہرنے سے

اک کچی کچی خوشبو سی

اک نشہ سا بیٹھیاں لرزاں نا

گجھ اکھیاں وحشی وحشی سن

اک لک لک چڑھیا جو بن سا

گجھ مکھڑے جھیل جھیلیاں سن

گجھ آس وی موت نے تاروساں

گجھ اوہ وی پاگل پاگل سن

”لظم“ گجھ ہور کرن ناشوق وی بیہہ“ علمی ادبی فنکاری نی خوبصورت مثال اے۔ زندگی کرن ناروگ ساری عمرے رہنا اے۔ اس روگ نی گجھ کرن فی اک ساری عمر اندر چھکھنی دینی اے۔ خوبصورت ترکیباں تشبیہاں نے استعارے برتا کی اوہ ساری لفظاں نی بنی ہوئی تصویر اکھاں اگے پھری پھری جانی اے جیہڑے ہر کسے نی سانجھی تصویر اے تہ دل نی آواز وی۔ پھر یاں پھر یاں آساں سر تھیں اچیاں شوقاں سر چڑھیا کالا جادو نوں نوں عمر کوری کوری مٹی آس نے بدل کچی خوشبو پیٹھیاں لرزاں وحشیو حسی اکھیاں لک لک چڑھیا جو بن موت نے تارو۔ لظم پڑھیاں انسانی زندگی نی کہانی اکھاں بچ پھری جانی اے۔ ایہہ لظم انسانی زندگی نی تصویر بنی اکھاں اگے زندگی نی ساری اٹھان تہ برتی بنی نے انجام کی پہچی ”گجھ ہور کرن ناشوق وی بیہہ“ نے کلائکس کی جانی چھوئی اے۔ ایہہ لظم لفظاں نی فوٹو گرافی تہ سیم نے بیان نامکمال اے۔ ”سرگی“ لظم دا ہر جاؤ۔ دہنہہ نا بجیا پلہ ایویں ای لگنی رات ساہ چھکیاں چھکیاں کھر بڑنا ڈونگی لگی ماری، لوئی نے تارے نا ڈونگی لگی ماری عرش کرسی نے منڈھ بھئی رونا۔ آج چار چو فیری ہنیری اے۔ ہن اٹھوٹھے بالی تہ سرگی کی لوڑاں عرشے در۔ ایہہ بے مثال بیان تہ محاکاتی منظر کشی اے جس بچ چار چو فیہ ہنیری بچ وی امید نے مٹھے بالن تہ سرگی تو ربرکت رونقاں امید تہ آساں نی زندگی کی عرشاں تک لوڑاں نا ایہہ عزم عظیم نعمت اے جیہڑی شاعر نی زندگی نا سرمایہ اے۔

”اک گیت“ انسانی روح نی اوہ آواز اے جس بچ سارے انسانی زندگی نے درد سمبھلے ہوں۔ اوڑا عشق ہاڑے پچھوڑے نی اک مولیاں زخماں نی کھنچ لہنی راگ الاپ ہلا پیاں نی روح کدھنی داوری پوہڑی ٹھمری نا اپنا ماتم کرنا۔ ایہہ دنیاوی درداں نے بیان نا گیت اے۔ ایہی گیت جیہڑا دلے نی پہڑاں کدھ جیہڑا سماں نا چھوٹھا



کھوٹا اُتارے۔ اک باوثوق شخص نے دلِ ناباوقار بیانِ جیہڑا ہالیں لکھنا باقی اے۔

”چک پہر تھئی“ وی ایویجی اک نظم اے۔ شاعر اپنے مقام مرتبے تھیں نفی ذات کری چک پہر تھئی بنی اپنے اندر نی روشن تہ آباد دُنیا تھیں باہر نا تماشا تھکنا اے۔ ”وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ“ نی لوہ ناروشن مُٹھا ہتھ ہونیاں وی ازلی جہالت نی بُنیاد پُر انسان نے اپنی من مرضی نا اک نظام کھلا کیتا اے۔ ایجیا نظام جیہڑا منشاے فطرت نے خلاف اے۔ اتھے جج ہور انصاف نا چوٹھی بُنیاداں پُر کھڑا نظام اے۔ دل نی دولت تھیں محروم دُنیا وی دولت سونے چاندی جائیداداں نا نشہ چڑھیا رہنا اے۔ عقل آلے تہ اُچیاں لوکاں قاضی مُلّاں مُقتیاں ججّان نے فیصلے..... اللہ نی پناہ سُنّی شرم آئی اے سر نیواں ہونا اے۔ جتھے اک قدم وی صحیح رستے پُر ٹرن نی گنجائش بیہہ اُتھے آدمی اپنی ذات اندر گم ہو گئے دُنیا تہ دُنیا داراں نے طور طریقیاں پُر ہتے نہ تہ کہہ کرے۔ ”چک پہر تھئی“ اپنے کھوکھے پنج قید سیی انسان نے چھوٹھ تہ پیڑے کم تکی حالات نا ماتم کرنی اے۔ لوکاں نی نظر ان پنج ایہہ فضول تہ گندی جیئی مخلوق انسان نے غیر انسانی معیار نا ماتم کرنی اے تہ اُسنا پول کھولی رکھنی اے۔ ایہہ انسانی کماں تہ اُس نی نفسیات پُر ڈوبنگی ضرب اے۔ اتھے ذات نی قید پنج رہنا باہر نی اِس فریبی چوٹھی تہ نمائش زندگی نی صورت حال تھیں بہتر اے۔

نسیم ہاشمی نظم ’غزل دواں نے سوہنے تہ بامرتبہ قلمکار ہین۔ انسانی مسئلے‘ نا انصافیاں دُنیا نے چھیلے اُتھوں نے چھوٹھے رہت رواج‘ سچ نی تلاش‘ اخلاق‘ انسانیت‘ ظلم‘ جہالت‘ کھوکھی ناروماری نے ایجئے سینکڑے ہیبت ناک منظر جیہڑے اسا ہڑے چارے پاسے جات گھاڑی انسانی نسل کی‘ اتھے اُتھے ہر کدے دُر کئے تہ ان دُکارے سنگھیوں بن لائی چھوڑنے ہین۔ شاعر اپنی نظماں‘ غزلاں پنج خوبصورت بندشاں

ترکیاں، تشبیہاں، استعاریاں نا استعمال کری انہاں پر دلوں پلا چکیا اے تہ اپنیاں انہاں  
نظماں بچ اپنے دل نی گل کیتی اے۔ لفظاں نے خوش رنگ کھلے پھل تلے:

”ہجر فراق نے کل تہ کنڈے یاداں بیتاں کندھاں، کلیاں سنگ ٹنگے  
فوتو درداں سولاں کی تیل بنائی، زخماں نے ہار لوائی، اتھرواں نی جھیل بچ سٹی آنا، بچہ بنی  
فرنواں جنم پھتا۔ نواں جنم نواں ہی جنم اے، جتھے ایہہ سارے پڑا، پٹی بچنا پینا اے۔  
نسیم نے اندر نا زندہ آدمی سماج بیتاں قیمتی انسانی قدراں، روایتاں، خوشگواریاں  
تعلقات تہ رشتیاں نی گرمی تہ اج نے معاشرے بچ اپنے مضبوط اخلاقی نظام نی  
چارے پاسے شکست و ریخت تکی، دکھی ہو کے ذات نے اندر اس دولت گم گشتہ نی  
ٹھونڈ بچ لگ جانا اے۔ کتاب بچ شامل نظماں اُس نے اندر نی بیقراری، مثبت سوچ  
نی لوہے نے بجھی جان، سماج بچ چو کبھی اک حیران منزل توں دُور مقصد تھیں نا آشنا ج  
نے انسان نی افراتفری نی پھاہی پر لگی زندگی نا دردناک بیان اے۔ زندگی اُس نے  
ہزار رنگ، ہر رنگ عجیب تہ نرالا ہر منظر عجیب منظر، ایہہ ساری رنگارنگی شاعر کول اپنیاں  
سب کمزوریاں نال کھلیار بائیاں نظر آئی اے۔ اوہ اپنے منے نی گل تہ منظر چُن کے  
اُس پر گل کرنے ہین۔ نواں جنم اپنا آپ، دل بیتاں شروکاں، مرنے سنگ گل نہیں  
مکئی..... سب نظماں شاعر نے باطن تہ اندر نی دُنیا نی بے لاگ تصویراں بنی اپنا  
تعارف آپ کرانیاں ہین۔ لفظاں نال تصویراں کہو دنیاں انہاں کی زبان دینی تہ  
زندگی نال منطبق کرنا اک فنکارانہ مہارت اے جس نا مظاہرہ تہ چھلا کے ہر جگہ نظر  
آنے ہین۔ گچھ نظماں شاعر نے ذاتی بیانے نا خوبصورت اظہار اے۔ پونچھے نی  
تہرتی، پیر بہاول شاہ، لوری، جُلو سکول وغیرہ عقیدت، آرزواں، محبت تہ مستقبل نی  
پر چھاواں شاعر نی حد نظر نی گواہی دینیاں ہین۔ انہاں بیتاں نظماں نارنگ ٹنگ

نواں لفظاں فی بُنتر دلچسپ، مقصد فی وضاحت ظاہر، خیال سحرے، کلام سنجیدہ، ایہہ سارے عوامل اک عجیب حساسیت ناپتہ دینے ہین، جیہڑی انہاں کی پہاڑی ادب پنج اک بکھر مقام دینی اے۔

ریاست جموں و کشمیر نے لوک پچھلی ترے پڑیاں تھیں غیر یقینی سیاسی تہ سماجی ماحول پنج جنے زندگی کرنے تہ مرنے آئے ہین۔ جتھے انسان نے سامنے صرف سویرے شام کری تہیاڑے پورے کرن نی گل ہووے، اتھے خیالاں نی نزاکت، محسن نی بہار، صداقتاں نی برکت، اخلاص مندیاں نی ٹھنڈی پھوہار، زندہ رہن نا عزم تہ کچھ کرن نا حوصلہ گتھوں آسی۔ کوئی روات ہووے، کوئی رستہ ہووے، کوئی منزل ہووے، کوئی توڑ چا ہرن نی تجویز ہووے یا انساناں ک فرشتیاں نے ہمسر کرن نا مقام ہووے، اُس پُر گل کیتی جائے۔ ایہہ سب کچھ کدے بیہہ۔ حسن نا بزار بے رونا، دل بیتیاں، بستیاں، اجڑیاں، اجڑیاں، اسے ماحول پنج امتیاز نسیم اپنی کائنات کی ترتیب دینے ہین تہ اپنے اندر نی گل کرنے ہین۔ اسے رنگ روغن نال انہاں اپنی غزل نا بزار سجایا اے۔ رنگ رنگ نے سودے ہرنویں، ہٹی پڑنواں سودا سجایا اے۔ تہاڑے منے نی گل ماہڑے دل نی پھڑاس، آساں سبھاں نے دلاں بیتیاں گلاں، ایہوئی سودا اے، جیہڑا نسیم ہاشمی اپنی غزل نے بزار سجایا اے۔ زبان، بیان، یا لسانی Standardisation نے حوالیاں نال کچھ جگہاں چڑھیا رنگ شاید ٹساں کی چوکھا چڑھیا نا لہجے۔ ایہہ بیان، لہجے تہ مداری نے انداز نی گل اے، جیہڑا اپنی پٹاری کھولی لوکاں نی پھڑا کھٹھی کرنا اے۔ خاصے چنگے خبردار دی کھلے جماعت سنگ تماشہ تکتے ہین۔

غزلاں نارنگ تنگن واسطے میں ”تریل“ نے غزلیہ جتھے بچوں کچھ شعر تہاڑی ضیافت طبع واسطے پیش کرنا آں۔ انہاں کی پڑھو۔ شاعر نے دل فی ساری کائنات تہاڑی اکھاں اگے آئی جاسی۔ نسیم ہور اپنے دور نا سارا درد کھولی پچتا اے۔ محرومیاں، نفوس نفسی

کھوکھلی جنگ و جدل تہ خونِ ناحق، انسانی، سماجی، مذہبی، سیاسی دُرگت نے ایہوئی بیان  
 انہاں نی غزل نی چہول سنوار نے تہ سجانے ہین۔ عشق نی تہنکھنی اگ، انہاں نے بیان کی  
 چنگا چوکھا جسم تہ لباس دتی تہا ہڑے سامنے آنی اے۔ علمی، ادبی تہ شعری دُنیا کائنات نی  
 طراں وسیع اے۔ اتھے کسے نا بیان حرفِ آخر نیہہ لیکن چچ ہوون تہ کوئی چنگی گل کرے۔  
 ”تریل“ اک سوغات اے۔ آساں واسطے آن آلی پھڑھی واسطے زبان سب تھیں بڑی  
 جائیداد ہونی اے۔ بے پہنائی پہاڑی زبان اساہڑی دولت اے۔ اس نی راکھی کرنی،  
 سمہالی رکھنی، اس نی رونق تہ حالت ٹھیک کری اس کی اُچیاں درجیاں پُر پہچانا آساں  
 سبھاں نافرض اے۔ نمونے نے شعر۔

عالمی ظلم و جبر ہور انسانی بے یقینی:

ابھی ظلمی پھانڈا چھلیا

سارے ای بے پرد ہوئی گئے

منفی بُیاداں ہور زادیاں پُر استوار زندگی:

بل کرنے او بل کرنے او

آپے سنگ ای چھل کرنے او

ہر بکھی برپا غوثی استحصالی نظام:

چور اتھے پردھان بنے ہین

کیہڑے گراں نی گل کرنے او

مناقت، انسان دشمنی تہو کھادی:

باہروں پہول پہلاوا رکھی

اندروں سل و سل کرنے او



کشمیر فی بد حالی:

ڈل وی اُداس پھرنی دریا اُداس پھرنے  
کچھو چناراں کولوں ظالم فی باغبانی  
زمانے فی بے مہریت ہو راحسابِ ذات:

دُکھا ہڑے کیہوا بندسی اتھے کیہوا اے دردی  
اپنے دُکھاں غماں فی آپے ای پنڈ چانی  
برپا حالات انسانی بے بسی:

چین سکون زمانے کھیا  
سر تھوں اُچے وخت ہوئی گئے  
غیر یقینیت، ظلم ہو ر مشکل زندگی:

ہر قدمے پُر موت نے پہرے  
جینا کم آسان میہ کوئی  
محرومیاں فی منہہ بولنی تصویر:

اک ویرانی ٹکراں مارے  
اندر ہو ر سامان میہ کوئی  
آفرینش کائنات ہو ر آدم نامقام:

نوری ناری خلقت بُہتی  
عشقے فی بُنیاد میں ہو ساں  
اعترافِ حقائق، اعترافِ ذات:

تواہڑے محل منارے چنگے  
ماہڑے کچے ٹہارے چنگے

ذات فی محرومی ہو رانسانی تنہائی:

دل نا بیہوا اُتھروں اُتھروں  
دُکھ بندھاں کوئی ہانی لوڑاں

ایہہ تہ لپکے سُدھے مضمون تہ انہاں نے بیان ہیں۔ نسیم فی اپنی روایت اپنی بُنتر اے۔ اپنی مٹی فی سوہنی خوشبو شعراں بچ باندے باچھڑ نظر اُٹھنی اے۔ مزے ہنی ہنی تہ بیان کرنا تہ اک گل کی بکھ بکھ رنگ روپ نال سجاکی بیان کرنا انہاں فی شاعری نا خاصہ اے۔ انہاں اپنا شعری کیوناس اس طراں سجا یا اے جے پڑھنیاں ذرا اکھیاں وی لاؤ سارے شعر تصویری تہ منظر صورت بنی اکھاں اگے آئی جانے ہیں۔ ایہہ انہاں فی فنی مہارت تہ محاکاتی منظر نگاری بچ انسانی زندگی فی منظر تراشی کرن بچ انہاں نا کمال اے۔ ہر شعر اک خوبصورت تھیوا (نگینہ) اے بیہوا اپنے اپنے زیور بچ اپنی اپنی جگہ نہایت خوبصورت لگنا اے۔ باعث تسکین و خوبصورتی ہونا اے۔ ہر تھیوے فی اپنی جگہ اپنی قیمت اے۔

ادب بچ حرف آخر کسے گل کی میہہ کہیا جاسکنا۔ کیاں جے شاعر گھٹی وسیع و عریض بے اندازہ کائنات نا تماشا ہین تہ نباض ہونا اے۔ آس پاس تہ کائنات بچ پھیلے سارے منظر اپنے دل و دماغ بچ اُتارنا اے۔ انہاں بچ پونچ پانچ کہنا نا بندا کری اپنی شعری کائنات بچ اساہڑے اگے بیان کرنا اے۔ نسیم ہاشمی نباض شاعر و فنکار وی اے تہ پارکھ تہ جوہری وی۔ انہاں نا کلام فنکار نے دل و دماغ تھیں تھری آئے تہ لفظاں بچ پروئے موتی ہین جنہاں نا وقار تہ قیمت اس بزار نے جوہریاں نے ہتھ اے۔ اوہی اس بزار نا مل پہنچا جانے ہین تہ ادوی اُتھوں بیٹیاں دوامی قدراں کی متعین کرن آلے وی ہین۔ اُمید اے جے نسیم ہو راناں نا شعری سفر جاری رہسی۔ آساں کی انہاں نے اس خزانے فی قدر کرن فی ضرورت اے۔



.....راجہ نذر بونیاری

انشائیہ

## کیلے دا چھلڑ

جہاں لوکاں کو ڈنگیاں، پھڑنگیاں، سدھیاں، اُچیاں تہ نہمیاں، صاف  
ستھریاں تہ میلیاں کچلیاں راہواں، سڑکاں، گلیاں، کوچیاں، خسادیاں، ٹہیراں، ٹٹ  
پاتھاں پُر رُئے، چڑھے یا لتھے دی عادت ہوندی اے..... انہاں کو چھڑنا، اٹھنا،  
اٹھ کافر چھڑنا، چھڑ کافر اٹھنا بھی آندا اے۔ اس طراں جس طراں ہر قسماں دیاں  
سڑکاں تہ راہواں کو آنا بھی آندا تہ گینا بھی چڑھنا بھی آندا تہ لہنا بھی۔

راہی تہ مسافر پہاویں ارادڑا ہووے یا لنگڑالولا، اُسکو انہاں راہواں پُر پڑنا  
ضروری ہے۔ نہ فُرسی تہ اُس دا سفر کس طراں منکسی۔ اوہ اپنی منزل نال کسراں ہمکنار  
ہو سکنا۔ اُردودے ہکی شاعر اُس سچ آکھیا ہے جے:

ہمیں اُن راہوں پر چلنا ہے  
جہاں گرنا اور سنبھلنا ہے  
ہم ہیں دیئے اُن راہوں کے  
جسہیں آندھی میں بھی جلنا ہے

.....ترکاجن بونیار۔ بارہمولہ

اردو زبان دیاں دواں ناما وارا دیاں دے دو کالم اردو دنیا دیاں قاریاں کو شاید آجاں تکر یاد ہوں جنہاں دے عنوان ”کیلے دا چھلکا“ تہ ”پیاز کے چھلکے“ آسے۔

کالم ”کیلے کا چھلکا“ لاہور دیاں مختلف اخباراں دی زینت بندارہیا ہے۔ ہک الگ افسانوی مجموعے دانان بھی رکھے گیا ہے۔ افسانہ نگار حضرت مشہور ادیب فکاہی کالم نگار لاہور، گجرات راولپنڈی، گوجرانوالہ دیاں اخباراں تہ رسالیاں بشمول ”امروز“، ”زمیندار“، ”پنجایت“، ”دو پھول“، ”شیرازہ“ وغیرہ دے ایڈیٹر مولانا چراغ حسن حسرت جیہڑے خوش قسمتی نال ماہڑاں گراں تھیں چار میل دُور جے آسے۔ آکھدے ہین کہ ”کیلے کا چھلکا“ مولانا حسرت دیاں افسانیاں دا مجموعہ آسا۔ میں جد مولانا چراغ حسن حسرت دے صاحبزادے ظہیر الحسن جاوید کول ٹھہریا دا آساں تہ میں انہاں کولوں ایہہ کتاب طلب کیتی آسی مگر انہاں کہ مولانا حسرت دیاں کتاباں اگر گرے دستیاب ہوں تہ اوہ لاہور بچ ہوسکدیاں ہین۔ انہاں کول انہاں کپے تڑے دے سرورق وغیرہ ہی مل سکسن۔

دواں اسے قبیل دانان ”پیاز کے چھلکے“ آسا۔ ایہہ فکاہی طنز و مزاح اُپر مبنی کالم مشہور مزاح نگار ادیب ”فکر تونسوی“ دا آسا جیہڑا تقریباً پنجاہ سال تک روزنامہ ”ملاپ“ دی زینت بندارہیا۔ ”کیلے دا چھلکا“ ہوں یا ”گنڈے دے چھلکا“ ایہہ دوئے عنوان توجہ طلب ہین۔

کیلے کھا کے اُنڈے جھلورا ہواں بچ سڑکاں تہ فٹ پاتھاں اُپر پھینک دتے دی عادت جد پُروں دُنیا بنی دُنیا بچ انسان آیا تہ ”کیلے“ جنیا مٹھا میوہ وجود بچ آیا تَدوں دیاں نگار بڑا گروی دتاں، عقل مند تہ بیوقوف صحت مند تہ بیمار بلا لحاظ مذہب

وَمِلّت رُنگ و نسل، جنس و عقیدہ انہاں جھلوا اُپروں تلکے تہ سچے کھتے اُگے کچھاں  
 تریڑے ہوکا سڑکاں دی خاک چٹیکھ یا جنگھاں بانہواں پہنا بیٹھے۔ میں ہکسی اخبارا  
 بچ پڑھیا کہ شہر مگرایاں دے ریلوے سٹیشن دے پلیٹ فارم پڑ لگے دے بورڈ  
 (ہورڈنگ) پڑ ایہہ نصیحت پڑھن دے باوجود کہ ”اپنے شہر کو صاف رکھو“ ہکی شخھا  
 سُن کیلا کھا کے جھلوا پلیٹ فارما پڑ چا سٹیا۔ دُوے بندے اُسکو آکھیا ”پہرا جی! ایہہ  
 بورڈ تساں نیہہ پڑھیا؟“ جھلوا پھٹکے آ لے بندے جواب دتا ”ہاں..... مگر ایہہ  
 ماہڑا شہر نیہہ۔ ماہڑا شہر تہ ترن تارن ہے۔“

فر اٹھ کا اگے داہر ٹریا تہ اُسدا اپنا پیر کیلے دے اس جھلوا اُپر جا پیا۔ ”ترن  
 تارن“ دے باسی دا پیر تلکیا تہ اوہ مٹھواں پہرا چھڑ پیا تہ جسدے نتیجے بچ اُسدے  
 چار دند بھی شہید ہو گئے تہ کہنی اُپروں بانہہ بھی بچ گئی۔ ایہہ اپنے قسماں دا پہلا واقعہ  
 نیہہ۔ اِس قسم دے واقعات بد قسمتی نال پہلاں بھی ہوندے آئے دے ہین تہ  
 اُسدے بعد بھی آج تکر ہوندے آرہے ہین۔ مولانا چراغ حسن حسرت سُن میاں  
 ممتاز دولتانہ ہوسر دل خضر حیا دی مسلم لیگ ی تہ کانگریسی سیاست نال جوڑ کے انہاں  
 سیاست دانوں کو نصیحت آموز لہجے بچ اشارتا باور کرایا آسا کہ اوہ پنجاب دی سرزمین کو  
 کیلے دیاں جھلواں تھیں پاک تہ صاف رکھن یا فر تلکن تہ تلکنے دے بعد دند تہ بٹھاڑ  
 پہنان تھیں باز آون۔ بہر حال جد تکر دُنیا بچ کیلے دے بوٹے موجود رہسن تہ کیلے  
 کھان آ لے بقید حیات ہین تہ لوک کیلے دیاں جھلواں کو سڑکاں پڑ پھیکدے  
 رہسن تہ دُنیا والیاں پیدل راہیاں دے ہنگامہ دند پُچدے رہسن۔

ہُن پیاز یعنی گنڈے دیاں جھلواں دا سوال ہے۔ فکر تو نسوی کو اللہ جانے  
 کیاں ایہہ عنوان پسند آیا۔ بظاہر گنڈے (پیاز) دے جھلوا آج تکر کسے خاص واقعے



داموضوع نیمہ ہے۔ مگر آج یعنی کہ آج کجھاں مہدیاں تھیں گنڈے ملکا دیاں لوکاں  
 دیاں چپھھاں اُپر وِردِ زبان بھی ہین تہ عام گل بات داموضوع بھی بکریاں جے  
 گنڈیاں دیاں قیمتاں اسماناں تک پنج کدں دیاں ہین۔ آج کل گنڈے صرف  
 مکیش امبانی جے لوک مل کہنن دی طاقت رکھدے ہین۔ سرکار دیاں اعلیٰ افسراں  
 تہ ستا سدا ناں کو ”پیاز“ مُفت تھہاندی ہے تہ ”پیاز“ دی طراں صرف عام صارف  
 رگڑے جلدے ہین۔ اس ویلے میں ممبئی پنج موجود ہاں۔ اتھاں آج شامی ہکی  
 کالسری کو جیہڑی پنج کلو گنڈے دو ترے کھانے دیاں پلٹیاں پنج سجا کا پنج ریٹی آسی  
 کو کچھیا ”پہننے! یہ پیاز آخر کب سستی ہوگی؟“ ”جد..... مرگیسی!“ اُس ہکی ایچے  
 شخصاداناں کہند اجیہڑا کجھ تہیاڑے پہلاں توڑیں عوام پنج مقبول آسا۔  
 میں آکھیا ”کہہ پتہ اوہ کدوں مری۔ اس ویلے تکر سارے پیاز خورے  
 مر گئے دے ہوسن۔“



## دروازہ

زُئی پُر اوکھر نے ستاریاں کی اسطراں تروڑ مروڑ کرنا سی جے ہُن ریزہ ریزہ کری  
چھوڑی۔ پر جدوں اچانک اُسٹیاں پیراں بچوں آتش فشاں مھٹن لگے تہ اوہ بے سمت  
لمکن لگا۔ دوڑن لگا۔ چکھے دُردو رتوڑیں رستیاں نی چھاتیاں پُر شیشیاں نے خنجر دہنا گیا۔ پتہ  
میہ ایہہ اوہ کیاں کرنا سی۔

دہنہ نے لے دے وجود بچ اک زوردار دھماکہ اک واری فر ہویا۔ اسطراں لگنا سی جے اُج  
فر کے ڈونگی ڈاب بچ ڈبی جاسی۔ اک واری فر ہنیریاں نا جگھٹھا اِس دُنیا پُر وار کری۔

ڈرے ڈرے کی اپنیاں خوفناک بچیاں بچ لئی مروڑ دیسی۔ دروازے اپنے آپ  
کھلی جاسن..... معصوم رستیاں پُر مجبور قدماں نی چھنکار ہوسی۔ کائنات نے کلیجے بچ  
مُٹھریاں چلسن۔ لہونیاں نہراں مھٹن۔ چو فیری شڑکاں گُنکیاں ہوئی جاسن۔ آسمان  
تروڑ ہا سے بے جان ہوئی جاسن۔ لُٹھاں پُر وں بس دو چار بول کھسکی تہ نامرادی نی  
دلدل بچ ڈبی جاسن۔ دروازے فر بند ہوئی جاسن۔

کھ..... ہس پہلوٹ تھنہ منڈی۔ راجوری

ماہرے دروازے اُگے ننگا مٹکا چھاتی پُر نواں نال کرہیڑے بے شمار خم اُکھیاں  
پُر چو فیری کالے کڑے ہتھکھان پیراں پنج کمنی مٹھواں پُر بے آسی نے پہلے جنگل لٹھیاں  
پُر بے مطلب لفظاں ناٹھیر..... پتہ نیہہ کدوں پُر وں اپنے آپ نال جنگ کرنا اتھے  
آنی بچکا ہے۔ پتہ نیہہ ایہہ ہے کیہڑا.....؟

ماہڑا دروازہ کدوں پُر وں بند ہے۔ ماہڑے اندر اک میں نیہہ کجھ پُر انیاں  
تصویراں ہین۔ ایہہ انہاں لوکاں نیاں تصویراں ہین جنہاں نے مٹھویں پُر خوفناک  
زاویے ماضی نیاں جنگی علامتی بنی گئے ہین تادہ.....!

ایہہ کھر جڈ وں بنیاسی۔ ماہڑے دادے بلیں جے مگی اندر تھگی باہروں دروازہ  
بند کری چھوڑیاسی۔ دروازے نے باہر لوہے نیاں موٹیاں موٹیاں سچاں لائی گئیاں۔ اندر  
اک لفافہ تہ اک کاغذ چھوڑی آپوں پتہ نیہہ کیہڑے پاسے ٹری گئیاں۔ اس کاغذ پُر کالے  
تہ پہلے حرفاں ناٹھیر ہے تہ ایہہ ٹھیر ہمیشہ ڈراؤنیاں اُکھیاں نال ماہڑے وارخ تکلار ہنا  
ہے۔ اس نے ڈرے مارے میں کندھے نال چڑی جانایاں۔ اک آس دل پنج ٹھنگھنی  
وہنی ہے ”دورازہ کدوں کھلسی.....!“

بُجٹاں ہوئیاں نہ دروازہ کھلنا ہے تہ نہ اندر ناٹھیرا مٹھنا ہے۔ ماہڑیاں اُکھیاں  
ماہڑے ہتھ پیر..... اک اک انگ ماہڑے نالوں کجھ ہونے جانے ہین۔ ہنیریاں تہ  
سویریاں نی ایہہ پاگل جنگ ماہڑے اندر روز ہونی ہے۔ فرگجھ گلاں نے بول اس  
کال کوٹھڑی نیاں بڈھیاں کندھاں پنج دفن ہوئی جانے ہین۔ ہائے افسوس ماہڑا کے  
ہوکی.....؟

ایہہ اُس دن نی گل ہے جڈ وں احساس نی کوکھ بھٹتی سی تہ دوحرف نامرادی نی  
چھاتی پنج ہتھم ہوئی گئے سن۔ دروازہ..... سچاں..... تر وڈی مروڈی فر اُس وار کیتا سی۔

ماہرے اندر پہنچل پھٹا سی۔ اُکھیاں تاڑے لگی کیاں سن۔ ہتھ پیر ٹھنڈے ہوئی گئے  
سن۔ یاداں نیاں فصلاں پکن لکیاں سن۔

”اک واری فر شپے اُگے کھلائی آپوں نری گیا ہے۔ اندر کسٹراں آیا..... دروازہ  
کسٹراں گھلایا..... سپنہ کس ٹھپیا..... فر کدوں آوسی..... دروازہ کدوں کھلسی..... میں تہ  
فر ٹپکساں..... شپنہ روز تکساں..... جے فر نہ آیا..... ربا کے کرساں.....؟..... دروازہ  
ضرور کھلسی..... دادا فر مڑسی.....!“



## دلی ہمدردی

اودہ اک نیک جی کہنوی سی جس ویلے میں لڑائی نے میدان بچ نچ سکدی تہ پئی  
مکی ہاں۔ حالیں لپکے موقعیاں ور لوک عام طور اُپر تماشائی بنی جانے ہین۔ میں کوئی اتنی  
سیانی تہ عقلمند وی نہیہ ساں۔ کوئی متی پڑھی لکھی نی نہیہ ساں۔ کوئی بڑی معتبر تہ کوئی منصف  
وی نہیہ ساں۔ مگر اُس موقعے ور اللہ مکی عقل دتی۔ اک مت دتی تہ میں اگّا تکیا نہ چکھا  
تکیا۔ بس دواں نی لڑائی بچ پئی مکی تہ جیہڑی وی گل کیتی دلوں منوں کیتی۔ ہمدردی نی  
کیتی تہ صاف سُتھری کیتی۔

اجیں دوئے جنیاں مستاں ہی پہنکھیاں سن، مگر میں تماشائی نہیہ بنی سکی۔ میں  
چاہنی تہ چُپ چاپ رُنی تہ تماشائی سنی ساں۔ اپنے دل کی اپنے کلیجے کی ٹھنڈ بانی سنی  
ساں۔ مُنہہ بچوں پہاویں نہ بولی سکاں اے مگر دل و دل خوش ہوئی جاں اے تہ اندر  
واندری آکھاں اے ”اے اے! ہُن پتہ لگا ایہہ ماہڑے بدلے ملن لگے ہین۔ اللہ نے  
چاہیا تہ سارے بدلے ملن گے۔ گنی گنی تہ ملن..... میں پرانی ہاں نا۔ میں ست  
بیگانی ہاں نا۔ میں قدر نہیہ ہوئی۔ اک جو نے دانے برابر نہیہ ہوئی۔ اودہ کیہڑی اگ سی

کھ..... باؤلی (ساج) تھنہ منڈی۔ راجوری



جیہڑی ماہڑے سر اُپر میہ سی لگی۔ اوہ کیمڑی پابندی سی جیمڑی ماہڑے اُپر میہ سی لگی  
..... آہنڈ گماہنڈ کسے نے کمر نہ جائے ایہہ۔ جس نال اُس کھول پھیر کراں اُس نال  
ایہہ وی کرے۔ جس نال اُس رُستاں اُس نال ایہہ وی رُسی جائے۔ اُس نیاں رستیاں نہ  
لگھے۔ ماؤ پیو نہ پھیناں پھر اواں کی فون نہ کرے۔ پیو کے نہ جائے، ماہڑے کولوں  
موبائل فون تک کھستی کھائی ہندا گیا سی۔ اساہڑے موبائل اُپروں گل کرے۔ اِس ک  
جس فون کرنا ہے اوہ اساہڑے موبائل اُپر کال کرے۔.....“

بیاہ نے ناں اُپر کلتے کی ماہڑے نال گندھی پہنچائی تہ مگی احسان وی جتانے  
 رہنے سن کہ ”اساں تنگی بیاہی بہری تہ آندا ہے۔ کھر لائی تہ آندا ہے۔ قسمت چنگی سی  
 تو اہڑی کہ روزی روٹی والے کھر لگ گئی ہیں۔ نکے جے کھر نی جھیں ہونے نے باوجود  
 بڑے کھر لگ گئی ہیں۔ نیقی سیتی ہوئی بسنی رہسیں گی تہ اس کھر بچ راج کرسیں گی۔“ میں  
 چُپ چاپ چنگیاں مندیاں سننی وئی ساں، مگر دل تہ دماغ بچ راجی پھری جواب دینی وئی  
 ساں کہ ”اپنی گنجائش نے مطابق سارے ہی کھر لائی تہ تھوہاں آنے ہین۔ اپنا کھڑا ڈورہ پتر  
 بیاہی تہ ٹس ماہڑے ور گجھ متاہی احسان جتانے ہو۔ اجیں تہ جس تھیاڑے نی آئی نی ہاں  
 نوکرانی نی طراں لگی وئی ہاں۔ ہالو چھٹی میہ تہ ربے لگی..... پتہ میہ اوہ تھیاڑا کیہڑا  
 ہوسی جدوں میں راج کر ساں گی۔ میں کہہ آکھاں اپنے مقدر راں کی تہ کہہ آکھاں اپنے ماء  
 پیو کی جہاں مگی اک کلتے تہ ڈورے نے بس باہیا۔ انہاں تہ کوئی اپنی کچھلی لگ لکھاڑ تکی  
 کوئی پُرانی راشہ داری تکی تہ کوئی پُرانا پھلیا ہر یا ساک تکی تہ مگی دسی وتا ہے، مگر تھساں  
 نیاں نظر اں بچ میں غریب کھر نی جھیں ہاں جیہڑی تھساں نے بڑے کھر بچ لگ گئی ہاں۔  
 ماء پیو نے کھر میں وی کدے کوئی تنگی میہ سی تکی۔ کوئی فکر فاقہ میہ سی تکیا تہ نوکرانی نی  
 طراں کھر باہر ناکدے کوئی کم وی میہ سی کیہا.....“ مگر ایسے جھیاں گلاں ساریاں  
 میں دل ہی دل بچ کری سکتی ساں۔ میں کدے کسے نال منہ کھولی میہ سی کیہی۔ کدے وی  
 کسے کی کوئی جواب میہ سی پرتایا۔ بس ایہہ ہی سوچی تہ چُپ ہوئی جانی ساں کہ ”ماہڑے  
 مقدر راں تا مگی لہھی گیا ہے۔ میں کوئی لنگڑی لولی میہ ساں۔ کوئی بدشکلی وی میہ ساں، مگر  
 مقدر راں بچ ایہہ ہی کھڑا تہ ڈورہ سی۔“ میں کدے کدے اسراں وی سوچی ساں کہ ”ایہہ  
 اللہ نے کم ہین۔ اوہ جس کی جس طراں چاہوے تہ بنائے۔ ماہڑا کھر والا کوئی آپوں تہ  
 میہ کھڑا ڈورہ بنیا۔ اللہ چاہتا تہ میں وی کھلی ڈوری ہوئی سکتی ساں۔ لنگڑی لولی تہ کانی وی

ہوئی سکنی ساں.....“ بس ایسے جیاں سوچاں سوچی تہ میں کسے فی وی مندے ماڑی  
گل دل اُپر یہہ ساں تہرنی۔

ماہڑی سس ماء ہوراں کی افسوس ایہہ سی کہ میں کوئی اپنی یہہہ آندی۔ ”بڑی نہہہ وی  
باہرنی تہ دوئی نہہہ وی باہرنی تہ ہُن میں کوئی اپنی آساں گی۔ نکلے منڈے کی میں یہہہ باہر  
جان دینی۔ کوئی اک تہ ماہڑی اپنی ہووے نا۔“

آخر نکلے منڈے اپنے مامے فی گڑی پسند کیستی۔ بڑی توغاں نال بیاہ ہو یا تہ اپنی  
آئی۔ سس ماء ہوراں نے تہ خوشی سنگ تہرتی اُپر پیر ہی نہ لکھن ”ایہہہ ماہڑی ہے۔ ایہہہ  
ماہڑی ہے۔ میں اپنی بہتری آندی ہے۔ پڑھی لکھی فی ہے۔ نوکری وی لگی جاسی گی۔  
بڑیاں نا وی اللہ.....! پیاں کہناہ پاہ کرسن تہ ٹکی کھان گئیاں۔ بس ماہڑی بہتری  
..... ماہڑی بہتری ہی چوبی نے چوبی کہنٹے چھہ ورر ہووے۔ کھر بچ آئیاں گئیاں  
نال ماء ہور گلاں کرنے ہوئیاں آکھن ”بڑیاں دوئے نہواں باہر نیاں ہین۔ میں آکھیا کوئی  
اک تہ اپنی ہووے نا! ہُن میں اپنی بہتری آندی ہے۔ اُس دوئے جی اسے نال رہساں  
گے۔ اسا ہڑا جو گھہ وی ہے ہُن اسے نا ہے۔“

اک سس ماء ہور کہہ باقی والے وی ساری ہی بہتری نے ہوئی گئے۔ کھر والا تہ  
اُس کی کھٹ اُپروں پیر نہہہ نیاں تہرن دے۔ سوہرا ہور وی اُس فی ہر ٹکی موٹی گل تہ  
ضرورت نا خیال رکھن۔ خاطر سیوا چنگی چنگی تکی تہ بہتری ہور وی پہاراں پین تہ پھلاں  
ٹکٹن لگ پئے۔

ہے تہ اُس وی برادری بچوں ساں، مگر سکی بہتری نے مقابلے اُس باہر نیاں  
ہوئی گئیاں ساں۔ بہتری ہوراں پہلا پتر جیا تہ ہور وی متی متی سیوا ہون لگ پئی۔ مال  
چوکھرا اُس چاراں پھیراں، کہناہ پاہ اُس کراں تہ دُدھ مکھن بہتری ہوراں واسطے نو رکھ۔

ننگا کوئی دوپٹائی سال ناوی ہو گیا سی، مگر پہتری ہو راں وی کم نے ناں اُپر لکھ پھٹی دونہ  
 کرنے نی قسم کھا ہدی ہوئی سی۔ کدے کدائیں کم کرنا پئی جائے تہ پہتری ہو راں نییاں  
 ننگ ناساں آسان چڑھی جان۔ چھنڈ چھنو کے ہون لگ پین۔ پہناٹے برتن بجن تہ  
 پہن دی تہ نلے کی وی گٹ چڑھے..... چنڈ پٹا کا لگے تہ ایہہ گل سس ماء ہو راں نی  
 برداشت تھیں باہر ہوئی جائے ”اڑیا! توں کم نہ کر مگر ماہڑے سامنے نلے کی نہ مار تہ چھنڈ  
 پٹاک.....!“

بس جے سس ماء ہو رسجھانے نی ذرا ماسہ وی گل کرن تاں پہتری ہو رنجی کدی تہ  
 پیو کے جانی بہیئی رہن۔ فروی تھئی تھڑکی تہ کجھ سال نال کڈھے مگر پہتری ہو ر جلدی ہی  
 بکھ بکھ کرن لگ پئے۔

”ابجیں بڑیاں دوئے نہواں میہہ بولیاں تہ توں رکیاں بکھ بکھ کرن لگ پئی ہیں  
 .....“ اک دن ماء ہو راں سبجھانے ہوئیاں تھوڑا جنیا چنگا مندا کہہ آکھیا کہ جنی اگے  
 تھیں مقابلے اُپر ڈٹی گئی۔ چھت چھو لگ پئی۔ ٹوٹو تہ میں میں اُپر اتری آئی۔ اک اک  
 نییاں چار چار سنان لگ پئی۔

اتنی امید کس کی سی کہ ساریاں تھیں بکلی، نالے ساریاں نی مٹھی پیاری نہہ اتنی  
 منہہ پھٹ تہ بے لحاظ ہوئی جاسی گی۔ بس کول ہونیاں ہونیاں مگی جرن میہہ ہونیا۔ میں  
 آکھیا ”خبردار! ماء ہو راں اگے جے توں زبان کھولیں۔ ماء ہو راں بکلی کوئی پھٹ میہہ  
 ماری شوڑیا۔ سس، سوہرا ماء پیو نی جگہ ہونے ہین۔ ادہ سبجھائی سکے ہین۔ ویلے کو ویلے  
 کھورے کھرے وی بولی سکے ہین۔ توں رکیاں نہواں اُپر دلوئی لا ہی ہندی ہے۔ کجھ  
 تہ احساس کر! تو اہڑادو ہر ارشتہ ہے۔ سس نالے پھسکی وی تہ ماء ہو رس ماہڑی وی ہین۔  
 میں اپنی سس اگے کسے کی وی بولن میہہ دینی۔ ذرا وی مندیاں میہہ آکھن دینی۔ توں اپنی

زبان سمہال ذرا۔ کھنکھنے فی شوق پیئی تہ ماہڑے نال گہنل۔ تو اہڑا ماہڑا ہان میل ہے مگر ماء  
 ہو راں نال تو اہڑا کہول واجب میہہ ہے۔ ماہڑے سس سوہرا میگی ماء پیونی جگہ ہین۔ میں  
 انہاں نال رہساں۔ اجیہیں تہ اس انہاں فی کھٹی ترٹی کھانے ہاں۔ اجیہیں تہ ایہہ دس کم  
 آپوں کرنے والے ہین۔ اللہ انہاں کی اساہڑے سر اُپر سلامت رکھے۔ توں بکھ ہونا  
 ہے تہ چُپ چاپ بکھ ہوئی جا۔ کھنکھنے فی لوڑ میہہ ہے۔ توں اپنے کچھلیاں نیاں تہ گمیاں نہ  
 دے۔ کوئی اس بیہڑے آئی تکتے ہاں۔ ماہڑے سس سوہرے کی گچھ آکھی تکتے ہاں۔ میں  
 اک ہی کافی ہاں.....!“ بس اوہ کوئی نیک کہڑی سی کہ ماہڑے مَنہواں گلاں سولیاں  
 نکل سکیاں تہ ماہڑے دن پھری گئے۔ ماہڑی دتوں دتوں فی ہمدردی ہاری ہوئی بازی  
 جیتی لئی سی۔ مَن ماہڑے سس سوہرا ماہڑی قسم میہہ کھانے۔ مَن میں سچ مچ راج کرنی  
 ہاں۔





## سپتے

اسدیاں ٹھڈاں دی کمیاٹ کائنات دے پہنماں کولوں کہٹ نہ آسی۔ مایوسی  
دے پہنارا تھلا اوہ دے گئے دے آسے۔ چٹیاں کوئی بڑے مٹی یا بٹیاں دے ٹہیرا تھلا آ  
گیا دا ہووئے۔ فرہک نیلی لکیر اسدیاں ٹھڈاں دے پاساں پھری تہ دکھ دکھیاں  
اسدا رنگ نیلا پیلا ہو گیا۔ چہرے دارنگ بے رنگ ہو کا اسدے دل دا حال صاف  
بیان کرن لگا۔ آدم کو جنت بچوں کڈھے ویلے نوخ کو طوفان، ابراہیم کو جھکھیا،  
یعقوب کو جدائی، یحییٰ کو قتل، زکریا کو آرے نال چیرنے، یوسف تے الزام، موسیٰ  
دے مصر تھیں نسے، عیسیٰ دے آسمان تے چڑھنے تھیں پہلیاں کس حالت نال واسطہ پیا  
ہوئی سجاد دی بھی بس کجھ اتہنجی ہی حالت آسی۔

اسدیاں اکھیاں نیر کیر کیر کا غم باندے کر دیاں آسیاں۔ اسدے ہتھ اسدیاں  
بالاں تہ منہواں تے پھر پھر کالمال تہ رنج ہو غم دی میل صاف کیٹے کو لگے آسے۔ گل  
سک گیا دا آسا۔ زبان کلی ہو گئی دی آسی۔ اکھیاں پوری طراں گھلتیاں نہ آسیاں۔  
ڈھبل ہوئی دیاں اکھیاں کسی بڑے سمندر نالوں طوفان کہندے دیاں پوری دُنیا کو  
ڈوبونے دی چاہت بچ بے قرار آسیاں۔ اسدی زبان، ٹھڈ تہ گل اسطراں سک گئے دے  
کھ.....کنڈی کرناہ۔ کیواڑہ

آسے جیاں صدیاں تھیں دُنیا تے ظلم ہو رانا انصافی داروڑ الگ دا آسا تہ اس روڑے نال  
 عدل تہ انصاف دے پانیاں دا قحط پئے گیا دا آسا۔ اسدے خیالات پنج محشر جی افرا  
 تفری پئی دی آسی۔ اسدے دل دی حالت اج دے انسانی معاشرے تہ اسدے  
 پہنائی چارے نالوں ہو گئی دی آسی۔ خون جگر پھٹ پھٹ کا زبان داہرا اپنے دی کوشش  
 کردا آسا مگر صحرائے بے کسی ہو غربت دی خشکی اسکو تھورا دے کندے چھوکا اسدی  
 تری چوس کھڑی آسی۔

سجاد کو ہک ایہی فکر لگی آسی جے ایہہ کھر چھوڑنا پیسی۔ ایہہ وطن ایہہ مال تہ  
 چوکھر، ایہہ زمی تہ پانی، ایہہ سنگی ساتھی، سب کسی نالوں بچھڑنا پیسی، کیاں کہ سجاد کو پچھلی  
 واریں دا یاد آسا جدوں باڈراں تے گولیاں سن دیں نکالا دتا آسا، اسویلے اس سن  
 کھڑوں باہر چھ ست سال کسٹراں گزارے آسے۔ بچھوڑے دا درد آدم کو دُنیا تے  
 میہہ پھلکھا، یعقوب کو میہہ پھلکھا تہ نہ ہی پہاڑیاں کو ایہہ درد کدے پھل سکدا ہے۔ ہُن  
 سجاد کسٹراں ایہہ درد پھل کیسی۔ نویں طراں فر بچھوڑا۔ سجاد سن ایہہ سوچیا تہ اوہ  
 اوندھے منہہ ہو گیا۔ جے سجاد ہُن فر ہک واریں بچھوڑے دا درد پھلکے جگانہ آسا۔ اندرو  
 ہی اندری آکھدا ہے بڑیاں بڑیاں ایواناں پنج بیٹھے دیاں کو کے پتہ ہے انہاں کو کہ کتنے  
 ہی سجاد، مرمر کا جیندے ہین تہ جی جی کا مردے ہین۔ نہ زندگی تھہندی ہے ہو نہ ہی  
 سکھا دی موت۔ دواں ملکاں بشکار چھری دی تہارا تے لڑھکدے پہاڑی کسٹراں  
 جیاں تہ کسٹراں مرن؟ ہن ویلا آ گیا فیصلے دا۔ اساں خود فیصلے کرنا ہے رار پار اپنا  
 فیصلہ لوک آپ کرنا چہیندے ہین۔ فر اسی پنج سجاد کو ہک حکمران دی گل یاد آئی ”پار  
 والیاں تے حملہ کرو“۔ پارا والیاں جواب دتا جے اسیں منہہ توڑ جواب دیساں مگر کس کو؟  
 اس سوال دا جواب سجاد کو کسی سن نہ دتا۔ رار پار حملے کر دے ہوتہ دوپا سے پہاڑی مردا

ہے۔ مرد دے پتر ہوتے شاہجہان نالوں مدان پنج آؤ بکس دؤے کوٹی چٹالو۔ نامردو  
اسیں کدے مرکھپ گیساں پرا یہہ سیلاب تساں تکر بھی آہی رسی۔ فرتساں کو کوئی قلعہ  
کوئی دیوار نہ بچا سکسی۔ سجاد بڑا ہی جذباتی ہو گیا دا آسا۔ آکھدے ہین جسو یلے سر پئی  
چینی پیندی ہے یا جیہڑی جانی اگ بلدی ہے اوہی جا جاندی ہے۔

پارا والیاں دی غلطی ہے یا رارا والیاں دی، سارے سپتے ہو رہندے ہین ہمیں  
دؤے کو الزام تہ جوابی الزام۔ مزماناں کو مزمان مندا لگے تہ کھرا دیاں کو دوئی۔

سجاد دے ہتھ دعا منگنے واسطے اُٹھے ”یا خدا یا توں اسماں کو کدوں تکر اس عذابا پنج  
رکھسیں۔ اسدے گناہ بخش چھوڑ۔“ (اپنیاں نکلیاں نکلیاں جندکاں دا ہر شاہ کردیاں)  
”انہاں معصوماں تے رحم کر اندے طفیلو اسماں تے بھی رحم کر۔ اتھا دوستی دیاں گلاں  
ابن سلؤل والیاں گلاں ہین۔ ادھر لکھاں پہاڑی دؤاں دنداں دے پھیرا بشکار پھس  
گئے دے ہین۔ یا خدا یا اے پھوڑے دیاں لکیراں مٹا تے بس رار پارا من دے، جے  
اسیں مسکین سکھا دا ساہ کہناں۔ پہلا ایہہ غریبی سٹی، مگر سکون نال رکھا کلڑا تہ کھیاں۔“  
سجاد اندر و سربل کا خدا نال پتہ نہیہ کے کے گلاں کردار کر ہیا سرہانداتے سر رکھ کا فردلا  
بچوں منگدا ہی رہیا۔

گرٹم ہو یا تہ سجاد بدرہک کا جاگ گیا تہ سوچس جے گولے فر شروع ہو گئے۔ کھرا  
والی آکھس ”داواپہیا توں بھی گما ہنڈیاں دے گدرے سن لکڑی دی منڈی آن کاٹی،، سجاد  
فر سرہانداتے سر رکھیا پر اکھ نہیہ لگدی دل چھالاں مارن لگا آسا۔ ہک انجان جیا خوف  
تہ ڈراسدے دماغ تے بہہ گیا دا آسا۔ اس سن اس کو بے خوابی تہ بے قراری دی بیماری  
لا چھوڑی دی آسی۔



..... احمد حسین مجاہد

## حمد باری تعالیٰ

صِفّت اُسدی جیہڑی کراں میں بجا اے  
خُدا بادشاہواں دا بھی بادشاہ اے

ایہہ راتی تہیّاڑی دا مُڑ مُڑ کے آنا  
نشان اُسدی قُدرت دے سارے سیانا

ایہہ لکھنا تہ پڑھنا دی گت اُس سکھالی  
دِلاں بچ اُسی لوہ محبت دی بالی

اوہ پانی تھیں بدلاں دی چھاں پیدا کردے  
گئے دے خزانے دا ناں پیدا کردے

اوه بدلاں تہ تر دے جہانناں دا والی  
کوئی شے بناندا میہ حکمت تھیں خالی

اُسی در تھیں منگداں، اوه منگنا دی جاء اے  
خُدا بادشاہواں دا بھی بادشاہ اے





.....پروفیسر نصر اللہ خان ناصر

## نعتِ پاک

فخرِ دو عالم دی صورت تہ سہرت  
عاجز بیاں تھیں میری سب بھرت

فصیح ، مختصر آسی گل بات ساری  
نبیؐ دی نصیحت کدے بیہہ بساری

فکر مند ، سنجیدہ اوہ فرمان مٹھے  
سُنے ہوور کتاباں دے اندر میں ڈٹھے

مُشکل دے ویلے دی ہمتاں جو ڈٹھیاں  
کُفر تہ شرک دیاں گم ہوئیاں سٹیاں

اٹھن بھن سونا تہ ٹرنا بھی دلش  
سادہ لباس رکھیا نہ کرفر تہ لش پش

بزرگاں دی عزت تہ نکیاں تہ شفقت  
رہی ہے محمدؐ دی عادت تہ عظمت

رَب دا تہ بندیاں دا حق پورا کیتا  
دُنیا دی رغبت متاثر نہ کیتا

آدمی تھیں ایہہ انسان، انسان بنیا  
مخلوق اشرف ایہہ جگ سارا منیا



کھ..... مختار آذر کر بلائی

## نعتِ پاک

سوہنے نبی ﷺ نا سوہنا ناں  
سوہنے ناں توں واری جاں

باہجھ ٹساں نے سُنسی کون  
اپنی کہانی کس ناں باں

سب توں اُچا در نیڑیائے  
ہور گرے ہُن کس تائیں جاں

رحمت کملی آ لے نی  
کُل عالم تے کیتی چھاں

فر آذر تے کرم کماؤ  
فر میں شہر مدینے جاں



..... پرویز مانوس

## سلام

اے حسینؑ ابنِ علیؑ تیری شجاعت کی سلام  
تیری حرمت، تیری غیرت، تیری عظمت کی سلام

اُس کدے بیعت نہ کر سائے گے تو اہڑی ابنِ زیاد  
مرحبا ساداتِ ثنویؑ اِس بغاوت کی سلام

اک طرف فوجِ یزیدی در ہزاراں لعنتاں  
دوے پاسے پروردہٗ شاہِ ولایت کی سلام

اک پاسے قہرِ ربِّ نا دشمنِ اسلام در  
دوے پاسے معصومِ باغیرتِ جماعت کی سلام

..... 115۔ آزادستی (ویسٹ) نئی پورہ۔ سرینگر

اک پاسے تہ سڑنے خیمیاں نا ظاہری  
دوڑے پاسے باطنی شہداء فی جنت کی سلام

تشی جہپ بچ ترہہ فی پرواہ نہ کیستی مرحبا  
مالک کوثر تواہڑے شوق شہادت کی سلام

دہن کی زندہ ٹساں رکھیا اے شاہ کربلا  
دے کے اپنا سر نماز اندر عنایت کی سلام

کرنے ہین جن و بشر ہر پل ہزاراں آفریں  
آکھنے ارض و سماں تواہڑی قیادت کی سلام



.....باہونور محمد نور

## دُعا

یا رَبِّ تعالیٰ ہر کسے نی مُشکل کر آسان  
تواہری اُچی شان خُدایا توں رحیم رحمان  
دُنیا اندر ہر مُلک بچ افراتفری جاری  
اک دُوئے نی دُشمن ہوئی اتھے خلقت ساری  
کئی مُلکاں بچ آن لگے ہین بڑے بڑے طوفان  
یا رَبِّ تعالیٰ ہر کسے نی مُشکل کر آسان  
کئی مُلکاں نے اندر چلنے کئی قسماں نے گولے  
کئی مکان اُجڑ گئے ہوئے کیاں نے کھولے  
ماء پیو کئی رونے تکتے بچے مرے جوان  
یا رَبِّ تعالیٰ ہر کسے نی مُشکل کر آسان  
اَجکل نے اِس دور نے اندر خلقت دکھیا ہوئی  
امن امان کسے مُلک بچ رہیا مؤل نہ کوئی  
سیلاباں کی تک کے خلقت لگی ہون حیران  
یا رَبِّ تعالیٰ ہر کسے نی مُشکل کر آسان

کھ.....چنڈک۔ پونچھ



انسانیت دُنیا اُپروں ختم ہوں پُر آئی  
 انساناں نے اندر رہیا رحم نہ اک رائی  
 دُنیا بچوں ختم ہو گئے بندے قدر دان  
 یا رَبِّ تعالیٰ ہر کسے نی مُشکل کر اَسان  
 کئی مُلکاں نے اگے ہوں نی دوڑ برابر لائی  
 ہم میزائیل گولیاں اُپر بندش ریئی نہ کائی  
 کئی شہر آبادی آلے ہنس قبرستان  
 یا رَبِّ تعالیٰ ہر کسے نی مُشکل کر اَسان  
 سیلاباں طوفاناں کولوں یا رَبِّ توں بچائیں  
 تیری مخلوقات ہے ساری رَبّا رحم کمائیں  
 تنگی کولوں بچے رَبّا ہر کسے نی جان  
 یا رَبِّ تعالیٰ ہر کسے نی مُشکل کر اَسان  
 نور کرنا دُعا حُدایا فضل احسان کمایاں  
 ظلم زیادتی کولوں رَبّا ہر اک کی بچایاں  
 مخلوقات نا توں محافظ رکھیاں امن امان  
 یا رَبِّ تعالیٰ ہر کسے نی مُشکل کر اَسان



.....رشید قمر



جد پہنٹھی بچ گال رہیا ہاں  
برف جدوں نی پال رہیا ہاں

حرص ہوس نے رُکھ سب اُپھل  
جنگل باغیچ پال رہیا ہاں

چنل ور جیئی خوشبوواں راہیاں  
مُھل پاکاں سنگ تال رہیا ہاں

ورنچ دسی گیا کالیاں راتاں  
جگر نے چھالے بال رہیاں ہاں

ساہ نپلے سب ہوئی گئے لیکن  
سپ آجاں وی پال رہیا ہاں

.....تھنہ منگ درہال۔ راجوری

دُکھی تہیاڑ میہہ ممکنی اِسرے  
دینہہ چھنگی تہ ٹہال رہیا ہاں

نچے شہر کی راہ کرن تک  
میں پہاڑ نے نال رہیا ہاں

دل دل بچ اُس پگ تہوتی سی  
لہو سنگ میں کھگال رہیا ہاں

فر لکھی کوئی پتھر کہانی  
کچ نے حرف سمہال رہیا ہاں

بچے قمر سیئی گئے پہگھے  
پتھر آجاں اُبال رہیا ہاں



.....ڈاکٹر صابر مرزا



فر مڑی تہ یار میہ آیا  
اوہ دلبر دلدار میہ آیا

آپھل ہوئی گئی ساری تہرتی  
بوٹا کوئی پھلدار میہ آیا

ہوئوں سا یار سہانا جیہڑا  
اوہ موسم دلدار میہ آیا

ہوٹھال ور انکار لکھی تہ  
عمران فر اقرار میہ آیا

کھیڈ تماشہ ہے ور یارا  
ایویں ایہہ اظہار میہ آیا

سارے آئے صابر جی ور  
اوہ مہل باغ بہار میہ آیا



.....ڈاکٹر صابر مرزا



کون آکھے جے پھیڑ نیہ لبھا  
کوس مسوڑا - ویڑ نیہ لبھا

پھری پھری تہ پان وی چکھی  
فر آکھیں جے ریڑ نیہ لبھا

موٹی گنڈ لی دُم چھوٹی  
آکھیں تک کے سیر نیہ لبھا

ضبط رہیا اُس تن من اندر  
جس کی لاڈ تہ چیر نیہ لبھا



دیے ، بتی ، دپہنی کہہ سن ؟  
کل تک یارا کیہڑ میہہ لیہّا

چکھڑیاں نیاں مُدناں ہونیاں  
صابر اوہ جٹ بیڑ میہہ لیہّا



.....راشد عباسی



لوکاں نال تہ چھگڑا نہ  
آپے کی کد پونجیا نہ

ہونا کیتنا اوکھا وا  
نہ ہونا تہ مسئلہ نہ

اندر چُپ نا پھزل وا  
گتھے چچو ماسا نہ

پلساں بنڈنے رہنے آں  
رکھاں ' باڑی ' ڈوغا نہ

پہنگھاں کٹیاں بہوں راشد  
منگی مٹی کھاہدا نہ



کھ.....عبدالرحمن واصف



تھوڑا لد، سویلے آ رہو، کھان آ ہک سیانے نا  
جے کھر اشنا لازم ہووے، کہہ فائدہ چر باہنے نا

چھاماں بچ دریکونی، اُس بے جی کولوں سُننے ساں  
کہانی اڈھے پکھے نی تہ قصہ بادو کانے نا

بگیاں نی چھکارٹساں نے اشنے نی خبراں دینی  
سوہنیو ہُن کہہ چھپی کرسو، کہہ فائدہ شرمانے نا

شوہدے سنگی پہنارنھی کے کیوں مُغراں پُر بیٹھے رہن  
شوق نہ پال دے بچ کوئی پہنار نکما چانے نا

جس کی یاد کراں وی تہ بس اوکھے ویلے کرنا یاں  
واصف میں قرضوئی آں اُس رَبت نے دانے دانے نا



.....پروفیسر محمد رفیق بھٹی



جد وی کدھرے سچی گل سُنائی پئی اے  
جان نمائی سولی پُر لٹکانی پئی اے

دُکھاں درداں بچ پھیال نہ بنیا کوئی  
اپنی پنڈ آساں کی آپوں چانی پئی اے

سنی لکڑ چلھے بچ جدوں وی لائی  
ماری ماری پھوکاں اُگ پہنکھانی پئی اے

بجناں تواہڑے چکھے چکھے ٹرنیاں ٹرنیاں  
بیری نے جنڈاں بچ جان پھسانی پئی اے

غیراں اُگے اُساں کدے وی سرِ میہ سٹیا  
اُنیاں کولوں مار اُساں کی کھانی پئی اے

اُسنی ماہری سنگت کوڑا جوڑ جکاڑا  
لوکاں کولوں بچلی گل چھپانی پئی اے

پہلاں جو شے بچ دے نی گل سُنائی  
فر بڑیاں ترکیباں نال چھپانی پئی اے

میں تہ دو مصرعے نی غزل سُنان لگا ساں  
تکلی مجلس چنگی گل بدھانی پئی اے

بھٹی جس وی بے قدراں سنگ یاری لائی  
اُکھاں بچوں اُسکی رت جوانی پئی اے



..... شیخ ظہور



تیرے ہتھوں عذاب ہوں گے  
کم سارے خراب ہوں گے

سدوں ویلہ ایہہ سار نیہہ ہونا  
گردناں بچ رکاب ہوں گے

ریہی چانے آں تھل تہتھورے نی  
رتے ' چٹے گلاب ہوں گے

چرخہ گاندھی نا پھیرنے اُلٹا  
کہہ کہہ گننے کے لاب ہوں گے

کھ..... ۶۸۔ فیروز لین سٹلاٹ کالونی، بٹھنڈی موڑ۔ جموں # 9797554808



.....

حد اے پاگل ہوئی گئی خلقت  
کارگر کد تک سراب ہوں گے

وطنیو ماہڑیو بس صبر رکھیو  
سارے سُرُنج رباب ہوں گے

پہنائی چارہ ، پیار تہ اُلفت  
فیر واپس جناب ہوں گے



.....نثار راہی



رستی وقت نی یارو ہتھوں پئی کھسکنی جانی  
برف بے موسی پہناویں ہو کتنی پگنی جانی

لتاڑے فصل ساری جنگلی مخلوق نے کسراں  
سب گل بوٹے خوشبوواں خزاں سلوٹی جانی

سرگھل کہوڑا خداجانے گتھے جائی تہ رُکسی گا  
ہواواں تیز نے اگے شمع ایہہ بجھنی جانی

جدوں توں بوم زادے آکے سرہانے باغ نے بیٹھے  
تدوں توں پنچھیاں نی چاشنی سب کہنٹی جانی

کھ.....وودا سن بالا۔ راجوری

جدوں تھیں لوک منہاں درکھوٹے لائی پھر نے نی  
حیاتی بچیاں نی بے بسی بچ رلنی جانی

کدوں تک جبر ابلیسی کدوں تک شوق فرعون  
حیاتی گجھ اسے سوچے نے اندر گلنی جانی



.....محمد مقبول ساحل



تک لے ماہڑے گل بچ ٹرٹیاں لیراں کو  
مار نہ تہکے اج محتاج فقیراں کو

میں سر اپنا پھڑ کے کٹ لئے اپنے دن  
قاتل مر گئے ' زنگ لگی شمشیراں کو

کدھ تک ظالم اگے میں خاموش رہواں!  
کد تک چہلاں دل بچ چھدے تیراں کو

منصف نے بھی آکھے لگ کے غیراں دے  
مجرم دہسیا عاجز ' بے تقصیراں کو

ہک دن اُڈ جاساں کر کے ویرانِ قفس!  
کہنول کے پی جاساں سیٹھاں، زنجیراں کو


ہائے ایہہ دُوری، وائے جوانی دے قفس!  
کون ملاوے تڑندیاں تقدیراں کو

سر، اکھیاں تہ لیاں تہ دے سارے غم  
دل بچ تھوڑی جاء دیو دگیں کو

لوح جگر تے اپنے ہنواں سنگ لکھیاں  
ناممکن پہنکنا ابھیاں تحریراں کو

ماہڑی صورت کو ساحل! کر کر کے یاد  
سو واری ہُن بوسے دے تصویراں کو



..... امتیاز نسیم ہاشمی



ایسا ویسا حساب کہہ ہوسی  
دینا پیسی جواب کہہ ہوسی

جان دتی تہ دیتی شوڑی !  
ہور اُلٹا عذاب کہہ ہوسی

رکیاں رکھیا سا کاتیناں کی  
اُنہاں لکھنا خراب کہہ ہوسی

دل اے بچہ ریہاڑ کرنا یا  
گُن ٹھکسی جناب کہہ ہوسی؟

اگے لیکھا نسیم اوکھا یا  
توں ایں بنیا نواب کہہ ہوسی



کھ..... نرول (چھترال) مینڈھر۔ پونچھ



کھ... خورشید کرمانی



اندر و اندر عشق وی چلنا رہنا اے  
اُسنا ماہڑا چھگڑا چلنا رہنا اے

اوہ چنگا اے پر اُسنا اعتوار لے نیہہ کرنا  
اوہ موسم اے ' روز بدلنا رہنا اے

جے آنا ہووے ' تاں فر کیہڑی مشکل اے  
بدل نا کہہ ' بدل بھرنا رہنا اے

کوئی ڈپک لمیری شاید اُتھے بسنی  
روز دیا اُس کھر بچ بکنا رہنا اے



اے..... اعتبار

کھ... 238 ردارڈ نمبر: 11، شکر گھر۔ پونچھ # 9622388409

کھ.....سلیم تابش



ماہرے پلے ہنیرے تہ غنماں تھیں ہور گجھ وی نیہہ  
تیری بس یاد کافی اے مگی ہُن لوڑ گجھ وی نیہہ

میری رگ رگ نے بچ بس کے میرے ساہواں نے بچ تھس کے  
اوہ جادو کر گیا ابھجا کہ جس نا توڑ گجھ وی نیہہ

اڈیکاں بچ گزاری گجھ، گجھ تیرے غم بچ گزر جاسی  
میرے ٹئے ہوئے دل ور میرا ہُن زور گجھ وی نیہہ

اوہ کے دن سے جے گئیوں سہیڑناں سا تیریاں، پر آج  
میرے بس بچ میرا دل اے نہ اس نی ڈور گجھ وی نیہہ

میرے تھہ نی لکھراں کی ذرا تک غور سنگ تابش  
وقت نی تیزیاں آگے میری ایہہ دوڑ گجھ وی نیہہ



کھ.....سورکوٹ۔پوچھ

.....ثاقب امام رضوی



میں تو اہڑے کی یار بنایا کہہ کھٹیا  
سوچاں نا سردار بنایا کہہ کھٹیا

ڈاہڈی کالی ہاتھ تہ بدَل گئے پئے  
میں ریتاں نا کہنار بنایا کہہ کھٹیا

ساکاں فی خوشبو پئی مگنی گلاں چوں  
میں کنڈی نا پہنار بنایا کہہ کھٹیا

ماہری اک غلطی کی کیڈا پہنڈیا ای  
توں مھنگاں نا ڈار بنایا کہہ کھٹیا

اُسنی جج چڑھی تہ چھلیے لیسی وی گئی  
توں پھلاں نا ہار بنایا کہہ کھٹیا

چار چوہیرے راٹھاں فی سرداری اے  
میں چھگا بشکار بنایا کہہ کھٹیا



.....ثاقب امام رضوی



انت بچھوڑے ماری سٹیا  
درداں جُشہ ساڑی سٹیا

لیکھاں تھوڑی مینج چاہڑی سی  
اُپروں توں لتاڑی سٹیا

اُکھیاں نال اُکھیاں نی جھھی  
قسمیں سینہ ٹھاری سٹیا

دُشمن تہ اَشکر دُشمن سی  
سجناں تھپ تلاڑی سٹیا

چمکیے توں صدراں نا چیلّا  
کنڈیاں تے کھلّیاری سٹیا

ماں بولی نے سچے چانن  
ثاقب کی لشکاری سٹیا



.....مجر منشاء خاکی



اُچّا ہوئی ہوئی بہرنا رہنا  
عجب تماشے کرنا رہنا

سچ مچھو تاں اُس نے کولوں  
میں وی بُھکنا ڈرنا رہنا

کھیڈاں کھیڈاں ڈبی جاسی  
ڈوہنگیاں ڈاباں ترنا رہنا

موت آئی تاں بھئی کہہ کرسی  
ہر تہیاڑے مرنا رہنا

.....باباگری (وانگت) سنگن۔ گاندربل



فر خوشیاں کی ڈک لائی کے

تہلا تہلا چرنا رہنا

رجیاں رجیاں اکھیاں تکی

ماہڑا دل وی پہرنا رہنا

نہ کوئی طلب ضرورت اُس فی

لوکاں نے غم جرنا رہنا



کھ.....نعیم اختر اعوان



دل نا جندر اکھ نا پانی  
کہانی مانی کھیڈ پُرانی

اکھر جھوں صفحے بنے  
میں اُس نقطے نی آں کہانی

بچی کے رہ ابلیسا توں  
تواہڑا بڑا ماہڑا ہانی

لویاں اُپروں نہیرے مٹے  
اندر تکھی صورت جانی

نور اے اندر مئی ڈولے  
شاں شاں چلنی سوچ مدہانی

ملاں ' پنڈت ' پیر تہ اختر  
وگری نگری بندہ کہانی



کھ.....نعیم اختر اعوان



کالی مٹی نور نے قصے  
رَب نال یاری حور نے قصے

سُن کے مریا دکھ نال پہنکھا  
من و سلوئی طور نے قصے

بُھڈے بنڈی کہتے حصے  
رہی کشنے مجبور نے قصے

رَج کے روٹی دے توں رَبا  
جنت تواہڑی دُور نے قصے

کونھی اندر سَکھ نی گالی  
ایرے اِج مزدور نے قصے



.....منور عاصی



گلے شکوے کہہ فر کرنے  
چڑھیا بدّل بہرنا رہنا

دُنیا داری شیوہ جس نا  
سہکی سہکی مرنا رہنا

مآ پیوئے جس وی جدوں  
جتیا پڑاء وی ہرنا رہنا

سچے موتی چلتے جس وی  
دُلی تہ وی ترنا رہنا

کنڈھ فقیراں موڑے جیہڑا  
بیٹھا چہے ٹھرنا رہنا

پے ڈنگیا جس کی عاصی  
رستی سوں وی ڈرنا رہنا





اُڑے یہاں چنگی ہونی  
جس نی تھپ اے سگی ہونی

کس کی دل نے پھٹ میں دہساں  
ہر مورت نہہ چنگی ہونی

سارے منظر نپے دسے  
اکھ جس ویلے ڈنگی ہونی

اے گل تے ٹریا واں میں  
چنگیاں نال تہ چنگی ہونی



اُڈے دہستے پہنکھ کہہ ہونی  
جس نی اکھیوں لنگھی ہونی

پوہ نے بھٹنے تکر احسن  
جاں سولی تے ٹنگی ہونی



.....شکورا حسن



اوہ کنڈیاں بچ پلایا سی  
جس اکھاں کی سلایا سی

سکے ڈاہل پے دہسنے ہین  
مندھوں بوٹا گلیا سی

چنگھڑ منگی اس نی لوہ  
اک دیوا جو بلایا سی

اتھے نظراں رکھیاں سُن  
دجھوں پانی ہلایا سی

بوہڑی تھلے دہس احسن  
کیہڑا بوٹا پھلایا سی



.....سردار جاوید خان جاوید



پگھڑے آں جذبات نی گل سی  
گچھ مندے حالات نی گل سی

رب جانے معراج نے قصے  
ساہڑے تیں اک رات نی گل سی

میں اُس کی نہ پُہلی سکیاں  
ایہہ ماہڑی اوقات نی گل سی

قسمت ور کہہ زور سا ماہڑا  
جو لکھیا اُس ذات نی گل سی

کھ.....نرول (چھترال) 'مینڈھرہ' پونچھ

.....  
ماہڑا کاسہ خالی مڑیا  
تھوڑی جیئی خیرات نی گل سی

میں کئی زہر پیالے پیتے  
ہاری آ ' سقراط نی گل سی

جے جینا جاوید پناں یا  
جے مرنا تہ مات نی گل سی



.....سردار جاوید خان جاوید



ہاوا لے وی پھلنے تھیں ڈرنی  
دیے سنگ گھلنے تھیں ڈرنی

ماہری پنڈھ گناہ نی یارو  
محشر وچ گھلنے تھیں ڈرنی

ماہرے بیہڑے رات نی رانی  
اس برہیا پھلنے تھیں ڈرنی

مٹی نی ایہہ کچی ٹھیری  
مٹی وچ رُلے تھیں ڈرنی

.....ہوا

ماہرے ہر اک ساہ وِچ اُوے  
جیہڑی می پھلنے تھیں ڈرنی

ڈاروں پھڑی کونج جاویدا  
سہرتی ور اُہلنے تھیں ڈرنی



کھ..... حاجی محمد بشیر شاد



غیراں کی تہ پھل وی دتے سوہنے تحفے بندے  
ہنے رہے اس بنی بنی تہ ہتھے آئے کندے

دُنیا بچوں ہُن شرافت اپنے ڈیرے چلے  
واہ واہ ہر کوئی کرنا اُسنی جس نے تھنچ ڈنڈے

اللہ نے آدم فی خاطر باغ بہار بنائے  
کری گئے برباد زمی کی گہلی گہلی تہ سنڈے

چھتراں نے بچ تیل مٹی نا دہنی وی بیہ بلنی  
رنگ برنگی لائٹ تلو بلنی اے بچ منڈے

نال خلوص نے صابن جے کر میل نہ اندروں تھوتی  
کس کارن ہین شاداوہ کپڑے بچ پانی نے مھنڈے



کھ..... ساج تھنہ منڈی۔ راجواری





عشتے نا جہاگا نہ چھکو اس بچ گنجلاں پئی جاسن  
گجھ پینیاں پینیاں گھلی جاسن، گجھ گھلنیاں گھلنیاں پئی جاسن

سچی راہ نے اوکھے پینڈے چھوٹی راہ نے سوکھے  
گجھ ہل توں پار ہوئی جاسن گجھ بچ دریا ٹہنئی جاسن

قول قرار بجاں نال سوہی بہار اے بجاں نال  
گجھ پیو پیو پئی رُ جاسن گجھ بجاں نال پئی جاسن

ایہہ باغ باغیچے رنگ برنگے، ایہہ نگری پیار محبت نی  
بٹا بوٹے کی مت مارو سارے پھل ٹہنئی جاسن

چڑھنے دریا اندر خالق سارے وضو کرسن گے  
گجھ روئی روئی گریہ زاری کرسن، گجھ سجدے اندر ٹہنئی جاسن



کھ.....پوکے۔ برطانیہ

کھ..... گلاب الدین جزا



میں مجرم ٹھولا تیری ہاں مجبور جوانی تاں آکھاں  
مکو لے لے اپنیاں بانہواں بچ گل منیں ہانی تاں آکھاں

ایہہ سارا شہر سودایاں دا ایہہ بستی ہے پر غیراں دی  
لوکی طعنے دیں گے، غم توہڑی نشانی تاں آکھاں

ایہہ کالی کالی دوا کھیاں توہڑے نال نہیں لا کے ہار گیاں  
مڑ پہننگاں چھوٹے لان پیاں، ہے رت مستانی تاں آکھاں

ماہڑے سینے سیک جدائی دا، دھس موڑ مہاراں کد آسیں  
ہو گئی گل کے برف جیاں جد پانی پانی تاں آکھاں

کھ..... باباگری (وانگت)، کنگن۔ گاندربل

میں روزِ ازل دی ماری ہاں توں راہ بچ تاں ہی چھوڑ گیاں  
توں دردِ ہجر تھیں واقفِ مہمہ کے ہوندی کافی تاں آکھاں

توں چنول پہری میں ہتھ خالی تقدیر دا ظالم سودا ہے  
دل دین تھیں میں بھی قاصر ہاں ایہہ چیزِ بیگانی تاں آکھاں

بچ جوڑے سام کے رکھساں میں پھل نازک نہچھ گلاباں دا  
ریختی دُور جزا میں کنڈاں تھیں تو ہڑے نال بھانی تاں آکھاں



کھ.....نذیر حسین انس



سینے لگا سل اس برہیا  
 لاس ماہری کھل اس برہیا  
 ہجر ٹساہڑے مار مکایا  
 اتھروں جانے چھل اس برہیا  
 تن من ساڑاں بچ اڈیکاں  
 فر کد مودن کل اس برہیا  
 جگر کلیجہ ہجر ٹساہڑے  
 کھاہدے نی تل تل اس برہیا  
 یاد ٹساہڑی نے اچھی تہ  
 کھانے نی پل پل اس برہیا  
 حُسن ٹساہڑے نی پھل کھیلی  
 ماہڑے ٹہائے پھل اس برہیا

کھ.....چک بنولہ مینڈھر۔ پونچھ

ایہہ دل ماہڑا تخت تِساہڑا  
 اس پُر بیہ ہوئی بل اس برہیا  
 جے اُس کھٹھے ہوئی بہساں  
 مسئلے ہوسن حل اس برہیا  
 دینہہ چن اک پردے بچ ہوسن  
 پیسی فر تھر تھل اس برہیا  
 عشق تِساہڑے نے سب بوہے  
 بہساں گا میں مل اس برہیا  
 انا الحق جد بولیں اندروں  
 تاں لہسی گی کھل اس برہیا  
 گلی تِساہڑی پھرے دیوانہ  
 عشق نے چاہڑیا چہل اس برہیا  
 تنکن تنگی فر موی اُس  
 بعد مرگ اجکل اس برہیا



.....ڈاکٹر نرمل ونود



تیرے دوار سوال ' دے  
صبر صدق فی تھالی ' دے

بوہڑ دے ' پیل ' ٹاہلی دے  
ٹھنڈی چھام نرالی ' دے

چار چوفیریں امن امان  
ہر پاسے ہریالی ' دے

تیرا ہی فرزند اکھواں  
مٹھی گورے بہالی ' دے

.....ریہاڑی۔ جموں

سچ نی راہی باہی تہ  
سُچا ہل پنجالی ' دے

ہر چہرے ور کالی رات  
نور اپنے نی لالی ' دے

دہشت بندنی رات مکاء  
صبح تو کرماں والی ' دے

ساہڑی دُعا پروان توں کر  
خالی دتھی شالی ' دے

نزل ایہہ ارداس کرے  
اندر دیوا بالی ' دے





.....مشکور احمد شاد



اُمیداں دے سہارے ٹٹ گئے  
کئی قسمت دے مارے ٹٹ گئے

کشتی کو ساحل دی خبر سی  
سمندر دے کنارے ٹٹ گئے

بڑی ہے بے مروت زندگانی  
کچی پزنگاں دے لارے ٹٹ گئے

مُج پختہ سی ایمان دوستو  
اسیں غربت دے مارے ٹٹ گئے

.....اوشما (ٹیکڈار) کرناہ۔ کپواڑہ

اودہ فر بے پردہ آیا سامنے  
ماہڑے صبر ادے تہارے ٹٹ گئے

بڑا بے فکر مرزا عشق بچ آسا  
مگر عہداں تھیں پیارے ٹٹ گئے

پرکھ سچ چھوٹھ دی لیتی جے شاد  
کئی رشتے پیارے ٹٹ گئے



کھ.....عبدالمجید حسرت



جہرتی تھیں آسمان دی قیمت کہہ چکھاں  
دہس اپنے ارمان دی قیمت کہہ چکھاں

رٹ برتی اس نگری دی ہٹی تے  
میں چھلیا انسان دی قیمت کہہ چکھاں

میں دی زُہدی جے گجھ دی نہ یاد رہی  
فراسدے احسان دی قیمت کہہ چکھاں

بچ اوہ احساس دی دولت دُنیا تھیں  
ہُن ہک بُت بے جان دی قیمت کہہ چکھاں

ہوس پرستی دے بازارے بچ حسرت  
رتی پھر ایمان دی قیمت کہہ چکھاں



کھ.....سرفراز گنڈ۔ گاندربل

.....عبدالحمید حسرت



فر کسے سُن گل سُنائی درداں دی  
پکھر دِل بچ ہول پہنکھائی درداں دی

نہم حکمی اپنی حد ازمندی ریہی  
دیندا رہیا بیمار تھوئی درداں دی

رکڑ تھرتی دا ایہہ روڑا میہہ مکدا  
اکھیاں سُن برسات بھرائی درداں دی

ٹپا ٹپا ڈبلے اتھرو شعراں دے  
جدوی تھدھ سوغات پچائی درداں دی

.....  
ٹھیلا ٹھیلی رہت ہے اتھے دُنیا دی  
کس کو کچھ کے گل سمجھائی درداں دی

ہک بے چارے جئے دَلے تے کہہ برتی  
تدھ وی حسرت حد از مائی درداں دی



.....نظائر گمانی



میں دُنیا کی تجنا نہ  
دل شیشہ جے پھٹنا نہ

پہناویں چُج پلیری ڈیکاں  
آشنا ادھر بچاں نہ

مَید رکھاں جے بھرنے فی  
بَدل جے کر گناں نہ

تہن چکرا اِس چٹلے نا  
ماراں کھائی کھائی رجنا نہ

دروٹوں کس اٹھنا سا  
راتیں اک جے بجنا نہ

نجل پے پے سِدھی نچ  
اکھ اپنی جے کجناں نہ



.....راہِ کوثر



غیاں نے میں نال ریہی آں  
فر وی تہ خوشحال ریہی آں

جیہڑی آج مُنہ پھیر کے لئھی  
اُس نال میں کئی سال ریہی آں

جندکاں پہنکھیاں ٹھکن جوگی  
فر آج گپے اُبال ریہی آں

رَبّ نی مہر اے ماہرے اُپر  
تاں ٹہٹھیاں کی ٹھال ریہی آں

اپنے چار چوہکھی کوثر  
سپ ای سپ میں پال ریہی آں  
\*\*\*

.....ساج تھنہ منڈی۔ راجوری



.....حاجی نذیر حسین بھٹی



جیہڑا با شعور نیہ ہونا  
نظراں پنج منظور نیہ ہونا

چوری کرنا شعر دُڑے نا  
شاعر نا دستور نیہ ہونا

وہے نہ جس کھر علم شریعت  
اس کھر اندر نور نیہ ہونا

کاہڑو خون تہ شعر بناؤ  
پردھو تہ فر قصور نیہ ہونا

کھ.....کھڑی کرماڑہ حویلی۔ پونچھ

ہر کسے کی تنگ کرن نا  
مومن نا دستور نیہ ہونا

عشق کمانا اوکھا سجنو  
ہر اک شاہ منصور نیہ ہونا

دل نے راز نذیر ہوراں کی  
دہسنا لا ضرور نیہ ہونا



کھ.....شام لال شرما



سوچاں فی سولی ٹٹکیا ایہہ دل ، کہہ ہوسی  
خوشیاں نے پاوے جاسن ٹھل ، کہہ ہوسی

دکھاں نا رستہ یا خاصہ لمیرا کہہ کرساں  
پیرانچ پنھنیں کنڈے تہ کل ، کہہ ہوسی

آخری اپیل ماہری سنسی گا کیہڑا  
حاکم ہوا نے غریباں فی چھل ، کہہ ہوسی

بھل پہنائی چارے نے چنگے میہ لگے  
خوشبو کی مارن ایہہ کالے تل ، کہہ ہوسی

بہوں پہار ظلماں نا چکيا نا شام  
پیراں بیٹھاں تہرتی جاسی گی یل ، کہہ ہوسی



کھ.....گولڈ مینڈھر۔ پونچھ



کر آبیاری بجاں چمن کو بچانے رہیو  
اس کارواں کو اگے اگے بدھانے رہیو

منزل بھی مچ ڈراہڈے کنڈیاں پہرے نے رستے  
چُھتے نہ کوئی کنڈا دامن بچانے رہیو

ڈبے نہ توہڑی کشتی غم دے سمندراں بچ  
ہمت نے نال تھمی کنارے تے لانے رہیو

بنجر ہے ساری خہرتی پر مختاں کری تہ  
کنڈیاں اُتے بھی یارو موتی اُگانے رہیو

کھ.....ولی واڈلارے گاندربل

ہے ابتداء آجاں بس تہرتی دی منزلاں دی  
گجھ قدم رہبراں سنگ آگے بدھانے رہیو

شاہین گجھ تہ لکھسی معصوم جی قلم بھی  
تخلیقے دی روشنی کو آگے پہچانے رہیو



.....شفیق احمد وائی



لکی لکی تہ کولہ ہویاں  
تلو کسراں کھولا ہویاں

اُنہاں کول بہینی تہ لگنا  
یاسین میں ہی ہولا ہویاں

پہلی دی تہ یاد نیہہ کرنا  
میں کسراں فر ہولا ہویاں

تواہری یادے بچ میں پیا  
بس غمان نال چولا ہویاں

اُنہاں کول بہینی تہ لگنا  
شفیق ! میں ہی ہولا ہویاں



کھ.....محمود ریاض



بجنا اے آج تال غماں تا  
کتر کتر لگا تال غماں تا

فر لکھاں میں حال غماں تا  
کد مگسی ایہہ سال غماں تا

کس کی دہساں ، سنسی کیہڑا  
کدھسی کیہڑا فال غماں تا

ایویں پھرنا گلایاں گہناں  
رکھی سرور شال غماں تا

خوشیاں بندنے لوکی سارے  
بند محمود توں تھال غماں تا



کھ.....ماہیاں فتح پور۔ راجوری

.....عقیل کلا روسی



ملی ہے طبیعت تو ہڑے نال سائیں  
ہوئی ہے محبت تو ہڑے نال سائیں

ماہڑے شہر تھیں فصل گل بھی اُسی دن  
کہ کیستی ہے ہجرت تو ہڑے نال سائیں

میں تگیاں تہ کسراں کسے ہو رہ پئے  
محبت، عداوت تو ہڑے نال سائیں

مٹا کے میں ہستی ایہہ اپنی تہ مٹ کے  
ہے جینے دی حسرت تو ہڑے نال سائیں



کھ.....کلا روسی۔ کپواڑہ



کھ.....خواجه پرویز دلبر



کردے تہندے نفس چکھے  
مر گئے بندے نفس چکھے

جیہڑی چال اوئی حال  
حال مندے نفس چکھے

اس نال جُویا ایمان یارو  
رُتے گندے نفس چکھے

بُھید پھریا قانون بن  
قانون اَنھے نفس چکھے

آخر ایہہ جواب دیسی دلبر  
سارے پھندے نفس چکھے



کھ.....درد پورہ۔ کپواڑہ

## وطن ناترانہ

میرے وطن نا گلشن کمال خوبصورت  
شاداب ایہہ چمن ہے خوشحال خوبصورت

پھلدار ہے ایہہ بوٹا چھاں اسی روح افزا  
پھل پتر خوب سوہنے ہر ڈاہل خوبصورت

اس دیس نے ایہہ جگرے یا فرجگرے ٹوٹے  
کشمیر تہ ہماچل بنگال خوبصورت

پریت فلک نما ہین اس دیس نے محافظ  
ہر مکھ ہمالیہ تہ پنجال خوبصورت

کھ..... اقبال کالونی، ٹنگرگ۔ بارہمولہ

قصے تہ شہر اسے دلکش تہ دل لبھانے  
اجمیر، آگرہ تہ بھوپال خوبصورت

دریا تہ کوہ و صحرا میدان وادیاں دی  
نقش و نقوش اسے خدخال خوبصورت

آہنڈی گواہنڈی اکثر ہمدرد و ہمنوا ہیں  
لنکا، بھوٹان و برما، نیپال خوبصورت

ندیاں تہ ناگ چشمے نچنے تہ خوب بگنے  
گانے اوہ راگ سوہنے سُر تال خوبصورت

فرہاد شاد شیریں رانجھے تہ ہیر اسے  
ہر مرد و زن ہے سوہنی مہیوال خوبصورت

پُر امن و پُر سکون سے لیل و نہار اسے  
ماضی حسین اِنا ہے حال خوبصورت

فنکار خوب دہسنے اپنے ہنر نے جلوے  
قالین دستکاری تہ شال خوبصورت

کھیڈاں کداڑیاں بچ وی امتیاز حاصل  
کرکٹ ہے خوب انسافٹ بال خوبصورت

قائم ہے مدتاں تھیں جاہ و جلالِ اِسا  
ہر روز پُر مسرت ہر سال خوبصورت

باشندے اِس وطن نے ذہنوں امیر دئے  
اقوال صاف سُتھرے اعمال خوبصورت

منشور تہ ارادے دستور سِدھے سادھے  
سمجھاں تہ سوچ مثبت خیال خوبصورت

ہر فرد اِس چمن نا لشکارے مارنا ہے  
جس رنگ ہیرے موتی تہ لعل خوبصورت



## فتنہ دانی

کہہ کہہ روپ بٹانی ڈین سیاست فی  
خونی رقص رچانی ڈین سیاست فی

سُرمہ، سکڑا، ہندی، لالی لائی تہ  
نچنی خصماں کھانی ڈین سیاست فی

روز نویں نت فتنے کرنی دہنی اے  
خالص فتنے دانی ڈین سیاست فی

تکو کسراں خلقت پہولی پہالی کی  
اُنگلاں ور نچانی ڈین سیاست فی

گبرو سوہنے لچھے رت دیاراں نے  
پل وچ نگلی کھانی ڈین سیاست نیء

نہ ایہہ بڈھی ہونی اے نہ مرنی اے  
ایہہ شیطان نی نانی ڈین سیاست نی

کاٹل مرد کسے سنگ عقد کرانا سا  
ہتھ ماہڑے میہہ آنی ڈین سیاست نی



.....راشد عباسی

## صلاح

گہلنیں پہنیں کولا ، دوئے  
بیئی تہ اک جائی گل نہ کریئے  
غلطی جے کد ماہری ہوئی  
ہتھ جوڑی تہ معافی منکساں  
یہاں ساری نوکر رہساں

مہ جے غلطی تواہری ہوئی  
می تہ فر توں جانا ایں نا  
میں اٹھساں ، اٹھی تہ کھلساں  
منہویں چا اک لفظ نہ کڈھساں  
ٹنگی چھاتی نے نال لاساں  
جو گچھ ہويا ، میں پہل جاساں !



.....محمد منیر عباسی

## دل آہر اں لہر اں

دُنیاں کی خوش رکھنے اسطے کیتیاں لکھ تہیراں  
سچ چکھیا تہ غم یے لہئے روح ہی لہر اں لہر اں

چمن سکون کی ترسی گا ہاں دل تہکھنا ہر ویلے  
اونچ تعویزاں، بتیاں نے نال چلے کیتے پہر اں

بندیاں نال اُمیداں لائیاں رتب اپنے کی پہنکی  
جیہڑا جگ کی دینا! نالے لکھنا سب تقدیراں

دُنیا نے ایہہ عشق محبتاں اپنے نال ای تہوکھا  
سوئی کی مہیوآل نہ لہٹھا روئیاں ڈٹھیاں ہیراں



بس سبناں نے طعنے معینے پھٹ دلاں ارٹ لانے  
خون اُمیداں نا نہ کیتا ، ٹھہریاں کاچواں تہراں

دُنیا نی اِس حرص تہ لالچ بُرد کیتے بہوں بیہڑے  
عقلاں آلیاں لکھیاں اس ور بہوں ساریاں تحریاں

رِزق منیر اوہ گل نا مالک کپڑے کی وی دینا  
نہ دکھنا اوہ عہدے منصب نہ چنگیاں تصویراں



اے.....پر

..... میر غلام حیدر ندیم

## کس کاری

پھل کھلسن  
پھل کھیلی ہوسی  
رُت سوہنی الیلی ہوسی  
نویں نویں باغ میں لیاں  
ہولاء سوچل ساگ میں لیاں  
چھٹی داشوکار بھی ہوسی  
ماہلیاں تے سبز ار بھی ہوسی  
گٹھ پتر پس ماہلیاں اُتے  
نلیاں بچ خوشبو چھپادی  
آج پلپاری کھرد کھرد ہسدی  
ساری دُنیا ماہلیاں بسدی

..... دلدار کرناہ۔ کپواڑہ

رتن جوگ نظارے مارے  
 دودھ مکھن ڈکارے مارے  
 سوہنی رُت سوہنی برہیا  
 سوہنے باغ بہاراں  
 میں بھی رفلاباغاں پھردا پھردا مابلی ساری  
 ہک ہی دکھ کلیجہ ساڑے  
 دن یاراں کس کاری



.....شکورا حسن

## دائرے

جدوں دی میں  
کسے کولوں  
مطلب پچھیا پہناتی تا  
اس اگوں ہستی شوڑیا سی  
پانی نے بچ بیہ ماری  
مگی سب دہستی شوڑیا سی

## سیانف

قبراں فی  
تھوڑی جی مٹی  
میں وی سامی رکھی سی  
اوکھے ویلے  
اڈے مٹی اپنے اُپر  
لائی کہہ دی  
اپنی شکل لکائی کہہ دی



کھ.....سوامی انتر نیرو

## بہنل

بتری تہرتی پٹھ  
پیا سیں ٹھنی بی  
چنگر نے سار  
بہلو چھوٹ پٹی  
جھنڈیں ترنڈیں بوٹیں  
بلیس داہر  
تھلیس داہر

پل سٹی بغیر نی  
ال سٹی کھکھیر نی  
چڑھی پئی آ  
دڑی پئی آ  
ترڑی پئی آ

کھ.....سمبل کپ اپر گڈی گھر (میراں صاحب)۔ جموں

بوٹیاں اُر  
چکھر وائ پہو راں سنگ  
جوان ہوئی گئی آئین

ویلہ بہار  
پھل لائی دینا آ  
لہوائی دینا آ  
تہوائی دینا آ  
میوے نی  
پھل اے  
کہ پئی جانا اے  
بہئی جانا، رہی جانا اے  
بھن اُپر تہ ہور اُپر

بڈھیڑ ہوئی گئی اے  
آئین  
پتراں بھتر اں بغیر  
بلا پھل  
بہن ہوئی گیا اے  
تہ ہور اُپر لاڈل  
دادی نی بہن گٹ

لون چول دالاں تیں

گالاں تیں

پلکنی

پیارنی بین

ٹسکنی

سکی گئی اے

تکیاں مہوا نچ

پہڑی پہڑی کھیڑ بنی

مکی گئی اے

بالن چوں

بالے مسکینے ویلے

اگ!



کھ..... محمد بشیر لوہار

## مارے کس کس تیر دُکھاں نے

میں مسکین نمائی لٹی عاجز آلی پہولی  
دل نے بیہوے نے وچ نچنی درد غماں فی ٹولی

سجناں گیت نہ سمجھے میرے رہت پرہت نہ جانی  
سادی چپھ بے سوچی میری بچن بٹائے بولی

کڈھ کڈھ رت کلبجے وچوں لکھیاں غزلاں نظماں  
درتے پھاڑ پیارے ستے دل فی کاپی رولی

میں نادان کمینے دتا دل دُکھیا ہرجائی  
میری دیکھ نادانی سارے کرن مخول مخولی

میں کمزور مکی آج پہنائی ہر کسیوں ہر کاروں  
جد تک جان ریہی بچ جسے ریہی ہمیشہ گولی

کھ..... محلہ لوہاراں (ہاڑی مڑہوٹ) سورتکوٹ۔ پونچھ



چہر سریر کباب بنائے خوشیں حاضر کیتے  
چکھے بجن پیارے جانی چک جانی رکابی ڈوبلی

جسراں رانجھے کن پڑائے دلبر نے در نیچیا  
دیکھن کارن ترلے کیتے ہیرے چھنڈ نہ کھولی

اسے طراں غلام بے دوسی مزے کٹی ہوئی  
بے پرواہ محبت میری نہ ہاڑی نہ تولی

دل کی صبر قرار بیہ آیا عقل مُشقت کیتی  
جنگل باز اُجاڑاں ٹھونڈے نیلے ریت پھرولی

نہ ہی راس غلامی آئی فر وی آس نہ توڑی  
بے پرواہی دیکھ بجن نی نہ بدلی نہ ڈولی

حرصے سدا جوانی منگی جو بن روپ کھنیرا  
کیتا صبر قبول بڑھیاں ڈگی پہناری ہولی

لعل جواہر ہیرے موتی منگے کتنی واری  
کتنی وار نصیباں موڑی سکھنی مکھنی چھولی

جر سے پلنگ تلائیاں منگیاں نالے لہیف سرہانے  
صبرے مٹھری پُرانی ڈاہی اُپر لئی کھندھولی

جے منظور غلامی نائیں سمجھ سوائی مِگئی  
رَبّا راس نہ آس پرائی خالی موڑ نہ کولی

بے درداں بے رحماں مارے کس کس تہر دکھاں نے  
لگے چہر بشیر ایجئے اج تک زخم نہ مولی



کھ..... حاجی محمد بشیر شاد

## سو پکھی گل

پہنکے رہساں چوڑ نہ چکساں ایو گل سوتی اے  
کوئی بتی نہ نگا سمجھے ایو گل اوتی اے

دسویں فیل ہوواں یا ایس میں بابو بنی تہ رہنا اے  
پہاویں سپٹ تہ لت نہ ہوسی گرسی اُپر بہنا اے

بچ دروازے بس نے کھلساں یا فر چکھلی سپرھی اے  
کھینی چٹکی، عاشقی ہوسی یا فر منہ بچ چڑی اے

تکساں گے اخبار نے فوٹو کرکٹ نی گل پڑھنی اے  
انہاں گلاں تھیں مجھن سارے اُجکل قیمت چڑھنی اے

دولت جدوں کمائی ہوئی سرک پر چلساں گے  
دونمبر نے کم بہترے کوئی تہ اس وی ملساں گے

جد چلسی عیشاں کرساں بے فکری بیچ چلساں گے  
جدوں دباسی مُشکل کوئی نیوان آنی پساں گے



کھ.....نذیر حسین انس

## ترانہ پہاڑی

اُٹھ پہاڑیا شیر جوانا وے  
تُوں جینا رو پہلوانا وے  
ایہہ دیس توہڑا اعلیٰ وے  
توں اس دیس نا بنے آلا وے  
اس دیس نا توں رکھوالا وے  
اس دیس کی تُوں چکنا وے  
اُٹھ پہاڑیا شیر جوانا وے  
تُوں جینا رو پہلوانا وے  
توں تہ ایں وطنے نی شان  
توہڑے پنج وطنے نی جان

کھ.....چک بولہ مینڈھر۔ پونچھ

وطنی حُب ہے اک ایمان  
 توں ایں دیس نا سہرا گانا وے  
 اُٹھ پہاڑیا شیر جوانا وے  
 تُوں جینا رو پہلوانا وے  
 اُٹھ فُجری توں ہل باہی کر  
 چُن ہیں چنگے بیجائی کر  
 مک چاول کنک کمائی کر  
 کر پُورا غلہ دانا وے  
 اُٹھ پہاڑیا شیر جوانا وے  
 تُوں جینا رو پہلوانا وے  
 چا سنجھ پلانہ باڑی جاء  
 کر باہیاں پیداوار بدھا  
 کر حُوب کمائی شان بنا  
 میں رائیاں پوڑ پیمانہ وے  
 اُٹھ پہاڑیا شیر جوانا وے  
 تُوں جینا رو پہلوانا وے  
 جُل پہاڑیا شیر دلیرا وے  
 محاذوں پر لائی ڈیرا وے  
 رکھ اسلح نال کھسیرا وے  
 تُوں دُشمن دُور نانا وے

اُٹھ پہاڑیا شیر جونا وے  
 تُوں جینا رو پہلوانا وے  
 جتھے توپاں ٹینک نہ جائی سکن  
 نہ جہاز امداد پہجائی سکن  
 نہ ہور ذریعہ لائی سکن  
 اُتھے ٹینک توں خود توپ خانہ وے

اُٹھ پہاڑیا شیر جونا وے  
 تُوں جینا رو پہلوانا وے  
 اس دیس نی خاطر جمیائیں  
 اس دیس نی خاطر پلیائیں  
 تُوں فتح تا دیوا بلیائیں  
 تُوں دشمن مار مکاتا وے

اُٹھ پہاڑیا شیر جونا وے  
 تُوں جینا رو پہلوانا وے  
 تُوں پہاڑیا شیر لڑاکا وے  
 تُوں ملیا ٹھہری ٹھاکہ وے  
 تُوں سب دُنیا گی پہاکھاوے  
 بیڑا مُلک ہے توں مہانا وے

اُٹھ پہاڑیا شیر جونا وے  
 تُوں جینا رو پہلوانا وے

تُوں سانجھا ساریاں ذاتاں نا  
 تُوں چن ایں کالیاں راتاں نا  
 تُوں حامی گل جماعتاں نا  
 تِگی اُچے اَس بُکانا وے  
 اُٹھ پہاڑیا شیر جوانا وے  
 تُوں جینا رو پہلوانا وے





کھ.....گر شرن سنگھ گلشن

## بسا کھ نی بہار

مُھل مُھلے مُچ رنگ برنگے آئی بہار بسا کھ آلی  
 ہُوکاں، بہکاں مال ٹری پئے ہر پاسے دتے ہریالی  
 مٹی تھیں اچھے خوشبوئی پکھنوں بولن ڈاہلی ڈاہلی  
 چوئیاں چمکن، کگو بولے بخلی بجے رانجھے آلی  
 گویاں رل مل گہیاں گاؤں گبرو کھاون کھپر کھیالی  
 مُھل مُھلے مُچ رنگ برنگے آئی بہار بسا کھ آلی

چھنجاں، میلے، پنی، بگدر، تپے تپے رولاں پہولاں  
 ماہڑا اندر خالی خالی بنگاں پھر پھر اتھروں ڈوہلاں  
 جیر تو اہڑے چٹکی کیتی بجے بہت میں باری کھولاں  
 یاد تیری کی بچیاں ہاروں کچھڑ چائی چائی جولاں  
 سچ آکھنے لوک سپانے دواں ہتھیاں بجے تالی  
 مُھل مُھلے مُچ رنگ برنگے آئی بہار بسا کھ آلی

کھ.....چٹاس۔ پونچھ

مڑ پئے لوک کھرے کی بھناں توں رکیاں بہوں دیریاں لایاں  
 چھوڑ دینار کویتی آ جا اکھیاں تو اہڑے باج جہنیاں  
 جند نمائی مر مکت چلی طعنے مارن چاچیاں تائیاں  
 اڈ جاسی گی روح دھو دوں کد آسیں کملی نیا سائیاں  
 گلشن مار اڈاری اڈسی رہ جاسی گا بنجرہ خالی  
 پھل پھلے مچ رنگ برنگے آئی بہار بسا کھے آلی



کھ..... محمد اقبال منجا کوٹی

## ٹھول

ڈم ڈم ڈم بجیا ٹھول  
سر پراندے چھوڑے کھول

بجیا ٹھول چڑھیا جوش  
آیا شیطان نکھا ہوش

ٹھولے جدوں لگا ڈنڈا  
سناریاں نے دل چڑھیا کنڈا

ٹھولی ٹھول نے چھکے بدر  
نگڑے ہو گئے سارے پدڑ

کبرو نچن نال ٹیاریاں  
لان کلاوے دین پیاریاں

کھ..... منجا کوٹ۔ راجوری

شرم حیا نا ستیا ناس  
موقعہ لبھا کدھن کھاس

ٹھولی جدوں لائی بیساکھی  
رندیاں نی کیہڑا کرے راکھی

فحش بکواس مُنہواں بکُن  
چہرے اُپروں نظر نہ پٹن

ٹھولی جدوں لائی پنجابی  
مُنڈیاں نے ہتھ آئی چابی

بوتلاں آئیاں ٹہنگن پٹن  
گٹ گٹ پیالے اندر سٹن

پی تہ ٹھولی لایا تہمال  
ساریاں نی اکھاں ہوئیاں لال

اگلی گل کسراں دہساں  
نالے زرواں نالے ہستاں

نشے بچ اوہ سارے بڑکن  
مارن ڈکار نالے ٹرکن

مارن اڈے سارے ستن  
اک دوجے کی خوب لہتن

گرم ہویا جد اُلیا خون  
دین لگے اک دُوسری لون

بتی سہالی پیا ہنیرا  
اگیں چڑھیا سمجھن ڈیرا

سپا سیٹی شوں شوں بجے  
پہنگھا رچھ کسراں رجے

چھیکو ہول ہویا بند  
پہانگڑے والیاں ہویا نندھ

ہول ٹہمکے ڈکیو لوکو  
بے حیائی تھیں بچیو لوکو



کھ..... ڈاکٹر نرمل دتو

## المیہ

چتر جینا سا  
اوہ تکار ہنا سا سُننے اڈھے ادھورے  
کتنے  
مگر ہمیشاں  
ہوئی برتار ہیا کوئی نہ کوئی المیہ  
پورا کدے نہ ہو یا  
کوئی سُننا، اُسنا  
خبرے استے کری  
چھین نی عنبر  
اُس نے واسطے ریٹی ہمیشاں  
سُننا!

ریٹی ریٹی سی عنبر اُسنی تروٹی جانی

نہند رنہ پینے

کہہراٹ نال تڑٹے رہنے نی بے چینی

بے چینی اُسنی سی ہو روی بدھانی

کاش! کدے سکھ چین نی نہند راُسی آونی

کاش! کدے پوری ہوڈے ہر نہند راُسنی

پورا ہونا کدے تہ سُفنا، کوئی اُس نا

نیہہ جہاں کی سین دینیاں تلخیاں

کدے وی تکی سکھنے نیہہ اوہ پورا سُفنا

پہاویں عمر ہوئی جائے پوی

ڈور حیات نی تڑٹی تاں

ایسی کہوک نہند رہینی

جس وج سُفنا کوئی وی، کدے وی

نہ آونا

یہ تڑٹنا!



کھ.....آر۔ ایس۔ راجن

1

## چھپری تہ چھید

آتماں توں اڈ یکدی ہوئیں

کہ

آصفہ سکولوں مُردی ہوئی

تہ توں ماہری رکابی بچ

مک دی رُٹی تہ لسی

زل گڈ کر چھوڑی دی ہوئی

پر آتماں

اوہ مگو آدھ واٹھوئی

تہرو کے کہن گئے

اس تھیں پہلاں کہ

کھ.....ترال۔ پلوامہ



میں چندی

آئناں

اُنہاں سُن ماہری چیخ

آبودی دتی چھری نال بند کر چھوڑی

تہ ماہری چیخ

ماہرے اندر ہی دَب کے رہ گئی



۱

..... مارٹن نیوکر

## اوہ مارن آئے تاں

پہلیاں اوہ کیمونسٹاں کی مارن آئے  
تہ میں ککھ نیہہ گلایا  
کیاں جے کیمونسٹ نیہہ ساں

فر اوہ سوشلسٹاں کی مارن آئے  
ہور میں گکھ نیہہ بولیا  
کیاں جے میں سوشلسٹ نیہہ ساں

فر ٹریڈ یونیناں نے لیڈراں کی مارن آئے  
میں فروی میں ککھ نیہہ آکھیا  
کیاں جے میں ٹریڈ یونین ٹالیڈ نیہہ ساں

فراوہ یہودیاں کی مارن آئے  
میں فروی لکھ میہہ آکھیا  
رکیاں جے میں یہودی میہہ ساں

فراوہ مگی مارن جگی آئے  
تہ کوئی وی میہہ سا پچیانہ  
جیہڑا ماہڑے بدلے بولے آ.....!  
(انگلش تھیں ترجمہ: رابعہ کوثر)



.....درون آنند

## اُس نال محبت

جھیلاں کہہ ہیں؟

اُسنیاں اکھیاں

عمدہ کہہ اے؟

اُسنا چہرہ

خوشبو کہہ اے؟

اُسنیاں ساساں

خوشیاں کہہ ہیں؟

اُسنا ہوتا

تاں غم کہہ اے؟

اُس تھیں جدائی

ساون کہہ اے؟

اُسارونا

سردی کہہ اے؟

اُسنی اُداسی

گرمی کہہ اے؟

اُسنائے غصہ

ہور بہاراں.....؟

اُسنائے ہنسنا

مٹھا کہہ اے؟

اُسنیاں گلاں

کوڑا کہہ اے؟

ماہڑیاں گلاں

کہہ پڑھنا اے؟

اُسنائے لکھنا

کہہ سُننا اے؟

اُسنیاں غزلاں

لب نی خواہش؟

اُسنائے متھا

زخم نی خواہش؟

اُسنائے چھونا

دُنیا کہہ اے؟

اک جنگل اے

ہور ٹس کہہ ہو؟

بوٹا سمجھ کہن

ہو راوہ کہہ اے؟

اک راہی اے

کہہ سوچیا اے؟

اُس نال محبت

کہہ کرنے او؟

اُس نال محبت

مطلب پیشہ؟

اُس نال محبت

اس تھیں علاوہ؟

اُس نال محبت

اُس نال محبت

اُس نال محبت



کچھ.....ایمیلی ڈکنسن

## بے فائدہ

میں تہ مشہور نہیہ، ہورٹس؟

کہہ تو اہڑی وی کوئی اہمیت نہیہ اے؟

فرتاں آسیں اکو جے آں

اکس جوڑے ہاروں!

ایہہ راز فاش نہ کریاں

ورنہ بدنامی ہو جاسی گی!

ناموری نی خاطر خود نمائی

ہور عام ہونا وی

کتنا تکلیف دہ اے

اپنے ہون نا احساس دوانا

کہڑی کہڑی اپنا ہی تاں ٹرانا!



نوٹ: مشہور شاعرہ ایمیلی ڈکنسن فی لفظ ”I’m Nobody! Who are you?“ تا پہاڑی ترجمہ۔

..... طارق احمد

## اُتھروں

اُتھروں.....!

مُکان تھیں مَے

خوبصورت ہونین

کیاں جے

مُکان تہ

ساریاں لئی ہونی اے

ور

اُتھروں

صرف ہو صرف

اُنہاں لئی ہونین

جہاں تھیں اسیں

نکھر دنا بیہ چاہئے





..... طارق احمد

## رشتے

پیار  
انساناں نال کر  
اس زیناں عادتاں نال بیہ  
رُس  
اس زیناں گلاں ور  
اس نال بیہ  
پہنکی جا  
اس زیناں غلطیاں  
ور  
اس کی بیہ  
کیاں جے  
رشتیاں کولوں بدھ  
گجھ وی بیہ  
گجھ وی بیہ!



.....شمینہ سحر مرزا

## عید مبارک

اَساں کرنی کہہ سی عید چٹاں  
ٹساں دتی ای نیہہ دپد چٹاں  
خیر فی میں دُعاواں منگاں  
نہ مہندی نہ لائیاں بنگاں  
نہ آندا گچھ خرید چٹاں  
ٹساں دتی ای نیہہ دپد چٹاں  
نہ رونق نہ محفل کوئی  
دن کڈھیا بس روئی تھوئی  
ہور دہساں کہہ ندید چٹاں  
ٹساں دتی ای نیہہ دپد چٹاں

.....بڈھون۔ راجوری

رحمت فر کھر ور بھرسی  
 رحم اَساں ور اللہ کرسی  
 اَساں لائی اے اُمید چناں  
 تُساں دتی ای میہہ دپد چناں  
 سحر میں اڈیکاں ہوئی سودائی  
 رُب کرے ہُن دُور جدائی  
 اُس تیرے آں مرید چناں  
 تُساں دتی ای میہہ دپد چناں



.....شفیق احمد وانی

## میں نیہہ ڈرنا

میں نیہہ ڈرنا.....!

اُنہاں لوکاں تھیں

جیہڑے لوکی

اپنا بدلہ

آپے لینے!

میں تہ ڈرنا.....!

اُنہاں کولوں

جیہڑے یارو

ستھے گلاں

ذاتِ پاک ور

چھوڑ دینے ہن



..... شیخ آزاد احمد آزاد

## ماہی

اک واری تہ آ سوہنیاں  
گلاں کری ہوں مٹھیاں  
وعدے کیتے نبھاہ سوہنیاں

ہس کہولیں نہ توں یارا  
لارے پتے جور لائے  
لائیں ہور نہ توں لارا

دُده پھریا پیالہ وے  
ماہی تنگی ڈپک رہیاں  
گیا لنگھ تہ سیالا وے

کھ..... سورنگوٹ۔ پونچھ

دل ٹوٹے ہزار ہويا  
کہاٹے باہرے جیئے میلے  
پکا قول قرار ہويا

کسے نال نہ گل کریو  
میں جئے سادھے سنگ  
ہُن ہور نہ چھل کریو

گھنڈی مچھری نہ چلا ماہیا  
چھول میں اڈنا ہاں  
گجھ خیر تہ باہ ماہیا

ایہہ نماشاں نا ویلا اے  
پینڈا اے دُورے نا  
نالے وقت کوپلا اے

تس دُور نہ جایا کرو  
سوتی ساتی بیہڑا رکھساں  
ساہڑے کول وی آیا کرو

کھڑے دل وچ میں ڈا ہے  
کاگ اڈائی رہیاں  
مڑی مول نہ اوہ آئے

تیری کھو تہ نمائی اے  
دل آکھے تکنان رہواں  
جیہڑی الڑ جوانی اے

نیڑے بسنا پنساری اے  
جائی میں تہ نبض دہساں  
عشتے نی بیماری اے

گل پئی تہ گانی اے  
لکھاں بچوں ٹور تیری  
سجناں میں پشانی اے

اُچے کوٹھے امیراں نے  
اُساں دن دو رہنا  
پُچھو حال فقیراں نے



کھ..... امتیاز نسیم ہاشمی

## سی حرفی

الف..... اٹھ پیاریا جاگ جلدی تیرے جاگنے نے انتظار بیٹھے  
کوئی خیر نی خبر نہ آئی طرفوں، اسیں ہو پُہتے بے قرار بیٹھے  
زار و زار قطار ہے دل رونا، اسیں ہو تیرے گرفتار بیٹھے  
ہوسی کدوں دیدار نسیم تائیں اکھیں رکھ دوں انتظار بیٹھے

ب..... بہت حیران اُداس ہوئیاں، رنگ زرد ہويا اَجکل یارا  
کوئی حال احوال نہ خبر کوئی، سَکے جان ماہری پل پل یارا  
چادر صبر والی پٹی کنڈیاں تے، کیتا یاد تیری سپنے سُل یارا  
تیرے باج نسیم نا کون دردی، بیٹھا جا پردیس توں مَل یارا

پ..... پاس ہو کے یارا جانیا او، کوہ قافاں نے فاصلے رکھنا ایں  
جندرے مُنہ لگے، ہتھ پیر بدھے، اُپروں ہور پابندیاں کسنا ایں  
کدے عُمر محبتاں کریں دعوے، کدے مُنہ مندائیگی دہسنا ایں  
ہُن دُباں تہ یارا دوئے دُباں، کیاں چھوڑ نسیم کی سنا ایں



ت..... تیرے جیسا ہے کر سنگ لیٹھے، فر کسے وی سنگ نی لوڑ نائیں  
 اک رنگ تیرا میرا رنگ ہووے، رنگ رنگ نے رنگ نی لوڑ نائیں  
 ہووے ہتھ سر ہانہ تہ زلف چادر، رتے رنگ پلنگ نی لوڑ نائیں  
 تیرا وصل نسیم نی جان کڈھے، کسے توپ تفنگ نی لوڑ نائیں

ٹ..... بُر جلیو مگی چھوڑ کھلیوں، سارا مُلک اُجاڑ ویران کر کر  
 اکھیں رون پُھٹ پُھٹ ہُسڑ ہول کاہلی تالا بند زبان مکان کر کر  
 اکھیں کھیاں تھک تھک تیرا راہ تک تک پیر موڑ بچناں مہربان کر کر  
 سنگی رہیا نسیم نہ کوئی دردی، بہالاں کول جس کی اپنی جان کر کر

ٹ..... ثابت ثبوت نہ جند میری، جان کڈھ لئی ہیرا پھیریاں نے  
 جسم صاف تیرا پانی چھمبراں نا، پایا ہنیر ہے سی زلفاں تیریاں نے  
 اکھاں لگنیاں لگنیاں لگ کھیاں، کُجھ مار دتا ہلا شیریاں نے  
 چُھگا پھوک نسیم کی ساڑیا ای، کڈھے بل محبتاں تیریاں نے

ج..... جگ محتاج غلام ہووے، یارا چن چُجکے سنے تاریاں نے  
 شالا رہے آباد جہان تیرا، رہویں نال محبتاں پیاریاں نے  
 کوئی دُکھ تکلیف نہ درد ہووے، دُکھ دُور کریں دِلاں ہاریاں نے  
 تواہرے حُسن نی پہننگ نسیم چڑھیا، گلے پھاہ پایا تیرے لاریاں نے

چ.....چور سارے سُرخ رو ہوئے، پُجھل اُٹھ دربار سردار ہوئے  
 کوئی قدر نہ عالماں فاضلاں نی، جاہل لوک سارے ساہوکار ہوئے  
 کُتھے جا انصاف نی گل کرئیے، حاکم قاتلاں نے طرفدار ہوئے  
 پیٹی لٹ نسیم چو طرف اَجکل، ظالم لوک اَجکل دعویدار ہوئے

ح.....حال میرا جانے کون رہا، کچھے کون مصیبتاں والیاں کی  
 ایسا کون دردی جیہڑا جا آکھے، کچھے مُرتکُو بُرے حالیاں کی  
 تیرے باج بچھوڑیاں جان کھادی، پالے نال محبتاں والیاں کی  
 کدے موڑ مہار نسیم آکھے، پووے ٹھنڈ یارا دلاں جالیاں کی

خ.....خیر کریں رہا خیر ہووے، دتی کنڈھ یارا یاراں جانیاں نے  
 ریہی مہر وفا نہ خلوص کوئی، تمبو آن لائے چھکو تانیاں نے  
 روح چھکت محبتاں کڈھ رکھندی، دل کس رکھندی پریشانیاں نے  
 رونق اڈ جہان نی گئی ساری، پھیری اکھ نسیم جوانیاں نے

د.....دل اُبالیاں بہت کھانا، کوڑے تخت تہ راج نظام ساڑاں  
 پاگل بنی جہان کی اگ لاواں، جبر ظلم تا تخت مقام ساڑاں  
 ہووے کوئی نہ ذات پشان ماہڑی، کرے فرق جیہڑا خاص و عام ساڑاں  
 اک رنگ نسیم فقیر ہوواں، پنا یار نے رنگ تمام ساڑاں

ڈ..... ڈیر شمع تیرے عشق کیتا چھلنی دل ماہرا نہیں چھوڑساں میں  
 ظلم ستم نیاں فوجاں چاہڑ کے تہ جبر قہر نیاں خداں توڑساں میں  
 سونہ مرگ، گھر گرت چھڑ کری، سارے قلعے تہ کوٹ تروڑساں میں  
 چہنڈے چاہڑ نسیم کشمیر سارے بیلن واہنگ کماڈنچوڑساں میں

ذ..... ذرا برابر نہ دیر لایاں، سچاں موڑ مہار بہار بن بن  
 چمبہ موتیا ڈالیا ست برگا، گھلے لکھ ہزار قطار بن بن  
 ہراک مال مالی ہراک ڈاہل ڈاہلی، بیٹھی لا پوشاک تیار بن بن  
 ملے یار نسیم اک بار بے کر، پھراں چار چوفیر اڈار بن بن

د..... دُرب پاسوں ہوئی خیر یارو، ختم ظالماں نا آخر دور ہوئی  
 نویں حکم فرمان اعلان ہوں، عرضی پائی ضرور حضور ہوئی  
 ہوئی عدل انصاف نظام قائم، ظالم خوار مکار ضرور ہوئی  
 ڈاہلی ڈاہلی آزاد نسیم پھرساں، نا میں فکر فاقہ نہ گجھ ہوو ہوئی

ذ..... زردیاں کھنڈیاں ہر پاسے، اڈیا خوشی نا رنگ جہان بچوں  
 خلق پیار محبتاں مک کنیاں، اٹھ گئی تاثیر زبان بچوں  
 بہنا رل سہیلیاں گپ پٹے، ہوئے خاب خیال تہیان بچوں  
 شغل دیکھ نسیم اس دُنیا نے، الہے اٹھنے جسم تہ جان بچوں

س.....سہا نا کوئی وساہ نائیں، سنگ چھوڑ جانا یاراں جانیاں نا  
 نازک صورتاں خاک نے بچ رُسن، یارا چھوڑ دے مان جوانیاں نا  
 نہ ایہہ تاج، نہ تخت نہ بخت رُسن، نہ ایہہ راج اقبال زمانیاں نا  
 کرے رب نسیم تاں حشر ویلے، ہوسی آن ملاپ تمامیاں نا

ش.....شوق تہ عشق نا مل کوئی نہیں، پر رتاں کی سرتے چاڑیئے نہ  
 پہناویں حور تہ ہیر سیال ہووے، عزت مرد والی ہتھے پھاڑیئے نہ  
 اَجکل دوستی نا مطلب ہووے، لُچے دوستاں کی کھرے باڑیئے نہ  
 آکھے سچ فقیر نسیم لوکو، کچھے یاراں نے عمر کی ساڑیئے نہ

ص.....صبر نا پھل ہمیش مٹھا، صبر والیاں نے اللہ نال ہے جی  
 اللہ آپ سبب اسباب کرنا، پتھر بچ جیہڑا کپڑے پال ہے جی  
 راضی رب نی رضا بچ ہمیش رہنا، قرب رب نا خاص کمال ہے جی  
 کرو صبر نسیم تہ اجر پاؤ، دیکھو خاص قرآن مثال ہے جی

ض.....ضرب لگی سپنے بچ دُہنگی، زخم مولنے نا چارہ کار کوئی میہ  
 دن رات بے چین بے آرام ہوئیاں، اکھیاں رون پایا زار و زار کوئی میہ  
 پھتسی بچ مصیبتاں جان کھٹکی، سنگی یار بیلی غمگسار کوئی میہ  
 حشر سمجھ نسیم تہ لنگ جلو، کسے رشتے نا سروکار کوئی میہ

لے.....ہمیشہ

ط.....طور زمانے نے سب بدلے، پٹھا وقت نا پھرے کھراٹ ا جکل  
چوٹھے چور مکار سردار ہوئے، لگے سچیاں خوب کھساٹ ا جکل  
ماء نے بول مٹھے یارو چھوڑ سارے، بولن انگلشاں بن سارٹ ا جکل  
عقل رت رحیم نسیم بخشے، ماء نی لوریاں نا پڑھن پاٹ ا جکل

ظ.....ظلم کیتا بُرے ظالماں نے مُنہ بن کے قید اسپر کیتا  
ماتم بین گُراٹ پو طرف پیا سپنے پا آری چپر و چپر کیتا  
جنگل راج مہاراج نی جے ہوئی، دھارن روپ اسپر فقیر کیتا  
ماری پچھ نسیم سوٹک ماراں جہاں پونچھ ماہڑا لیر و لیر کیتا

ع.....عشق پریم نا روگ یارو، سپنے پھاڑنیاں پھاڑنیاں پھاڑ دینا  
عزت مان اقبال مہاراجیاں نا، ککھیں ہاڑنیاں ہاڑنیاں ہاڑ دینا  
نعرہ مار منصور نے عشق والا، سولی چاہڑنیاں چاہڑنیاں چاہڑ دینا  
سرگی تک نسیم پتنگ آخر، جند ساڑنیاں ساڑنیاں ساڑ دینا

غ.....غور کر کے سمجھو گل میری، دولت مال تھیں دین ایمان چنگا  
جس کھر بچ کھول ہمیش رہنا، اُس کھر کولوں قبرستان چنگا  
اوکھے وقت ویلے آئے کم جیہڑا، ادھ پہنایاں کولوں قدردان چنگا  
جتھے قدر نہ ہووے نسیم شاہ جی، اس یار کولوں بیابان چنگا

ف.....فقر فقیر تہ نار ناری، ممکن جاڑ اُجاڑ ویران سارے  
ناری نار فقیر نی ذات کوئی نہیں، کھڑن دین ایمان جہان سارے  
فقر ترک دُنیا ناری نرک ناری، فائدہ کہٹ تہ دین نقصان سارے  
جے کر گرو نسیم کوئی گر دہسے، بچے وانگ معصوم نادان سارے

ق.....قاصداں فی نہیں لوڑ ریہی، رابطے خوب تہ میل ملاپ ہو گئے  
عشق پکنا بچ بزار ہنقاں، سودے دل والے چپ چاپ ہو گئے  
لاگو آن نصاب انگریز ہویا، رانجھے ہیر نے سپن فلاپ ہو گئے  
کوڑے پیار نسیم تہ کوڑ دُنیا، بخل آن کے اسیں دی آپ ہو گئے

ک.....کدوں نصیب ملاقات ہوئی، کچر تک رکھاں انتظار دہسو  
کتنی دیر اڈیک میں ہور رکھاں، وعدہ کرو کوئی بار سمار دہسو  
سپنہ ساڑ جدائی تندور کیئا، کتنا ہور ہوواں نھا نور دہسو  
یا تہ گھٹ نسیم ہے دل اندر، یا فر بچ نصیب قصور دہسو

گ.....گھاں تہ پھلاں ناشوق ہے سا، ساری دُنیا نے کنڈے چھول پائے  
اندر کوڑ، مکار تہ زہر پھریا، باہروں رسلے مٹھوڑے بول پائے  
محفل عالماں فی نہیں راس آئی، مسئلے دل والے سارے گول پائے  
آخر نسیم میں ذات بڑیاں، ہیرے عشق والے انمول پائے

ل.....لکھوٹ

ل.....لنگ گئے اوہ لوک دردِ جیہڑے عشق نے خاص صراف ہے سن  
 خواجہ حسن بھری نہ منصور رہیا، حرفِ عشق نے خوب شناس ہے سن  
 کھرے کھٹے فی جہاں پہچان ہے سی، کامل مردِ جناب اوصاف ہے سن  
 ہوئے عشق نے مٹ نسیم خالی، کدے محفلاں جامِ شفاف ہے سن

م.....مرنے تھیں لوکو کہٹ نائیں، کہڑی بجر فراقِ جدائی والی  
 باہروں ہسنا تہ کہلا بہہ رہنا، حالتِ بنی خاص سودائی والی  
 کنڈے درد نے اوڑ بچھا سونا، گل مگنی لچیف تلالی والی  
 کرو دُعا نسیم نہ کوئی نکھر دے، تہار سک جانی روشنائی والی

ن.....نظر آیا پری رُخِ دلبر پہل کری تہ نظر اُتاریا جی  
 چال مست شرابی تہ شوخ اکھاں، ہتھیں اپنے رت سنواریا جی  
 رستے بچ محبتاں ڈاؤ سارے، نالے رکھساں میں دل ہاریا جی  
 ہتھ بٹھ نسیم فقیر رہی، نہیں دے تھیں کدے بساریا جی

و.....وقت سویر ہنیر ویلے، کاگ آن منڈھیرے ور بولنا اے  
 گوری عمر اڈپک نے بچ ساری، اُپر ہوو کتاب اک کھولنا اے  
 رہیا ساس نراس نہ ماس کوئی، ہڈیاں باہی چھجے ایویں رولنا اے  
 ہن مل نسیم کی آن جلدی، روح اڈنے تے پر تولنا اے

۵..... ہتھ دلبر چاندی وانگ ہے سن، چڑھیا رنگ رتا مہندی والڑا سی  
 گھٹو گھٹ کالا شامو شام والا، زلفاں ہنیر پایا سیاہ کالڑا سی  
 دو نین متواڑے شہد مٹھے، ظاہر رخ معصوم تہ بالڑا سی  
 گیا ہوش حواس نسیم لئے، عجب رنگ محبوب نا چالڑا سی

ی..... یاد رہیا تاں فر یاد رکھیو، شاعر اک فقیر نسیم ہے سا  
 جو کچھ بیتیا برتیا لکھ دتا، بچ مینڈھر نڑول مقیم ہے سا  
 عاشق مست ملنگ فقیر سمجھو، عشق لکھیا منڈھ قدیم ہے سا  
 اصل ہاشمی الاسدی ذات ہے سی، بہاؤ الدین ملتان شمیم ہے سا





..... سید آصف شاہ

نولی (پہاڑی)	تتی چھاں:
پرویز مانوس	مصنف:
۳۲۲	صفحے:
۳۰۰ روپے	قیمت:
۲۰۱۶ء	اشاعت:
کلاسیک پرنٹرز۔ جموں	چھاپہ خانہ:
درخشاں پبلی کیشنز، نئی پورہ۔ سرینگر	ناشر:

شاعری ہووے یا ڈرامہ نگاری۔ افسانہ نگاری ہووے یا ترجمہ نگاری انہاں پنج خاص شہرت تہ مقام حاصل کرنے دے بعد پرویز مانوس سُن ناول نگاری داہراپنے قلم کو موڑیا تہ جس دا ثبوت انہاں دا پہلا پہاڑی ناول ”تتی چھاں“ ہے۔ کسی بھی زبان دافن پارہ ادب دے مدان پنج تاں ہی شاہکار منیا جلد اہے جدوں اُس دی سینچائی اپنی ہی مٹی تھیں ہووے ہور اُس دا رشتہ اپنے تمدن۔ تہذیب۔ رسماں تہ رواجاں نال جڑیا دا ہوندا ہے پرویز مانوس دا ایہہ ناول (تتی چھاں) بھی انہاں ہی خوبیاں دا سرچشمہ ہے۔

پرویز مانوس نال ماہری ملاقات کلچرل اکیڈم شعبہ پہاڑی دے دفتر پنج مورخہ ۱۸ جنوری ۲۰۱۸ء کو ہوئی۔ مختصر تعریف دے بعد مانوس ہوراں جلد یاں جلد یاں اپنیاں دو

کتاباں ”نصیل شہر سے“ (اردو غزلاں دا مجموعہ) تہ ناول ”تتی چھاں“ ہتھ بچ دتا ہو رنال ہی ماہڑے سر پہاری ذمہ واری تہ فریضہ چھوڑ گئے جے میں ناول ”تتی چھاں“ دا ہک تنقیدی جائزہ لکھاں۔ اس ناول کو پڑھنا ماہڑے واسطے ہکی انوکھے تجربے تھیں کہتے میہ رہیا۔ کیاں جے ماہڑے ذاتی خیال دے مطابق کوئی بھی تصنیف چاہے اوہ ناول ہووے یا ڈرامہ افسانہ ہووے یا منظوم کو تفریح واسطے پڑھنا ہو ر تنقید واسطے پڑھنا دو الگ الگ طریقہ کار ہوندے ہین۔ اتھا میں امریکی نقاد فرینک کر موڈے Franker mode دے قول دا حوالہ دینا مناسب سمجھدا ہاں اوہ اپنی کتاب Essay in fiction بچ لکھدا ہے۔ Surelly you can see the diffeence reading is۔ only trivially related to interpreting to all sansible men is diffrent activity altogether (page 96) کسی فن پارے دا تجزیہ کرنے واسطے اس حقیقت تے غور کرنا لازمی ہوندا ہے جے ادبی تخلیق دی بقاء زیادہ تر لکھنے والے دے بعد پرھنے والے نال وابستہ ہو جلدی ہے۔ بقول اسکاٹ جیمس Making of literature ”نقاد ہک قاری دی حیثیت رکھدا ہے۔ جیہذا فن پارے بچ خوبیاں ہو ر خامیاں تلاش کردا ہے۔ مگر ہک تعمیری نقطہ نظر نال۔“ فرانسس بیکن دا آکھنا ہے جے اسان کو تفریح تھیں ہٹ کا کسی ادبی تخلیق کو وزن کرنے تہ غور کرنے واسطے پڑھنا چاہیدا ہے۔ ”تتی چھاں“ دا مطالعہ میں تنقیدی نقطہ نظر نال کیتا ہے۔ کیاں جے کسی ادبی تخلیق کو عصر حاضر دی عینک نال دکھنا، اسدا تجزیہ کرنا۔ قدراں متعین کرنا۔ انہاں دی روشنی بچ ادبی فن پارے کو ہک پیانہ دینا۔ اسدے فن تہ انصاف کرنا۔ ادنیٰ و اعلیٰ چھوٹھ ہو ر بچ پست و بلند مقام لوٹا تنقیدی مطالعے دا طریقہ کار ہوندا ہے۔ الغرض مگو اس ناول کو پڑھنے واسطے ویلے داسہارا اٹھو ٹڈنا پیا۔

ناول ”تقی چھاں“ اپنی فنی محاسنہ خصوصیات دی بنا توں پہاڑی معاشرے دی  
 ہک جیندی جاگدی تصویر ہے۔ جس پنج موجودہ دور دا ہک اچھوتا موضوع موجود  
 ہے۔ اپنی ساخت تہ موضوع دے اعتبار اناں ”تقی چھاں“ پہلا ضخیم پہاڑی ناول ہے۔  
 مشہور ناول نگاری۔ ایم فورسٹرن اپنی کتاب Aspects of Novel  
 ناول دی تعریف اسطراں کہتی دی ہے۔

A novel tells a story, told in about 50,000 words. The form is narrative, The human element is present and essential in a novel, for it is born out of life, fed upon life and reacts upon life.

اس تعریف دے تناظر پنج اسیں کدے دکھاں اساں اگا قصہ گوئی پلاٹ ساخت  
 تہ کردار نگاری جیئے پہلو سامنے ایندے ہین۔ جیہڑے ناول دے اہم جڑ ہوندے ہین۔ ”تقی  
 چھاں“ دا بھی ہک موضوع ہے۔ ہک قصہ ہے۔ اسدا بھی ہک پلاٹ ہے جس پنج مختلف  
 کردار اپنا اپنا مخصوص رول ادا کردے ہین مگر ایہہ مختلف عناصر مل کے ناول پنج ہک Unity یا  
 اسیں اس طراں آکھاں جے پلاٹ پنج unity پیدا ہوگئی دی ہے۔

ناول ”تقی چھاں“ دی کہانی ہک غریب لوہار (ڈلے) تھیں شروع ہوندی  
 ہے۔ اوہ محنتی ہوندا ہے۔ مگر پرانے دقیاں خیاں بھی رکھدا ہے۔ اپنیاں ترہواں تہیاں کو  
 ہک طرف چھوڑ کے اپنی تمام تر اُمید اپنے پتر دانش تے رکھدا ہے۔ تعلیم پنج اُسدی ہر  
 ضرورت کو پورا کرنے واسطے اوہ دلاور خان جیسے رئیس مگر ظالم غریباں دا چم لہاڑنے والے  
 کولوں بار بار قرضہ کہندے ہے فرآخر کار اُسدی جال پنج اسقدر پھس جلدے ہے جے اپنی زمی  
 بھی گروی رکھنی پیندی ہے اُس کول اُس دا پتر KAS پاس کردا ہے مگر بد قسمتی نال اوہ شہر

بچہ کی رئیس خواجہ نثار علی دی لڑکی نسرین نال دے دی مرضی دے خلاف شادی کر کہندا ہے۔ ادھر دلاور خان کو دانش تہ اپنے سیاسی ہور ذاتی مفاد واسطے اُمید ہوندی ہے۔ جے اوہ اُسدی لڑکی رانی نال شادی کرسی۔ مگر ایہہ سُننے دے بعد جے دانش سُن مرضی نال شادی کرنے دا فیصلہ کر کہندا ہے۔ دلاور خان غصے بچہ آگ بگولہ ہو جُلدا ہے۔ وکیل کو کہن کا اوہ دے دے کھر اُس ویلے بچہ جُلدا ہے جس ویلے دے دی تھی زربینہ دی شادی ہوندی ہے۔ اوہ دے دی زمی قرضے دے عوض گڑوک کرالنا چہیندا ہے۔ عین موقعے تے جس ویلے دلا بے بس ہو جُلدا ہے۔ دے دی تھی زربینہ اپنے پیو دے کو ہک طرف کرکا دلاور خان کو چلیج کر کے آکھدی ہے۔ جے جد تکر اوہ دلاور خان دا قرضہ نہ چکا سی تہ تکر شادی نہ کرسی اِس طراں دلاور خان دا گھمنڈ ٹٹ جُلدا ہے۔ اِس طراں دے کو احساس ہوندا ہے جے جس درخت کو اُس سُن صحن بچہ چھاں واسطے لایا آسا اُس دے پتر کلڑے ہو گئے ہور تیدی تہ پ بچہ اُس دی تھی اُس دے سرتے چھوڑ دا ڈھلا بن کے ٹھنڈی چھاں کیے واسطے آئی ہے۔

”تتی چھاں“ بچہ اگر چہ ظاہری طور تے واقعات بچہ بے ترتیبی تہ بیان بچہ پختگی تہ بلوغت دی عدم موجودگی دسدی ہے مگر مناظر دی دلچسپ عکاسی۔ بیان دی سادگی عام بول چال دی زبان تہ لہجے دا استعمال کرداراں دی قدرتی مناظر دے بدلنے نال کیفیات بچہ تعمیر اِس سارے تے کدے گہرائی بچہ دکھیا جُلے تہ مختلف عناصر دا ہک مجموعہ نظر ایندا ہے۔ ناول نگار کرداراں دی کشمکش کو بیان کرنے واسطے غوطہ مار دیاں ہی باہر نکل ایندا ہے۔ مگر کوئی بھی ادبی تصنیف اِجیاں فنی خامیاں تھیں مگر ایہہ ہوندی۔ ڈکنز۔ پریم چند۔ کرشن چندر جیسے ناول نگار بھی ایہی ہی کیفیات تھیں گزر دے ہن۔ پرویز مانوس سُن کی پائے پریم چند تہ ڈکنز دی طراں اپنا قلم پست طبقے دے کرداراں دے لہو بچہ ڈبویا۔

دوے پاسے اول کلاس طبقے نال تعلق رکھنے والیاں لوکاں دی عیش پرست زندگی تہ ٹھاٹھ  
 باٹ کو حقیقت پسندانہ انداز پنج پیش کر کے انہاں دی دکھ دی رگ تے اپنی انگل رکھی  
 دی ہے۔

جتھا تکر قصہ گوئی دا تعلق ہے۔ پرویز مانوس اہاں شروعاتی کوشش پنج کہانی  
 کو اچھے اعلیٰ معیار تکر میہ کھڑ سکے ہین جیہڑا کرشن چندر یا پریم چند جیسے فنکاراں دا خاصہ  
 ہے۔ مگر کہانی کو بیان کرنے دے فن پنج انہاں دی ناول دے تیں ایہہ کامیاب کوشش  
 ہے۔ اوہ قاری دی توجہ پہلے ہی جملے پنج مرکوز کر کہندے ہین ہور ایہہ دلچسپی تہ کیفیت  
 آخر تکر قائم رہندی ہے۔ E.M. forster دا آکھنا ہے جے۔ ”ناول دی بنیاد کہانی ہے  
 ہور کہانی واقعات دا بیان ہے۔ جیہڑا وقت دی ترتیب پنج جوڑے جلد ہے۔“ ناول ”تتی  
 چھاں“ پنج کہانی حلاں کہ مرکزی کردار دے دی زندگی توں شروع ہوندی ہے۔ ایہہ  
 چند سالوں دے واقعات دی ترتیب ہے۔ مگر اس عرصے پنج ہور پنج سارے واقعات  
 ہوندے ہین جیہڑے کسی نہ کسی طراں دے دی زندگی نال جوڑے دے ہوندے ہین ہر  
 Event ہکی نویں (نئے) Suspense کو جنم دیندا ہے ہور قاری تہ مکمل گرفت باہ  
 چھوڑ دا ہے۔ ایہی پہلو Aspect ہک کامیاب کہانی گو دا خاصہ ہوندا ہے۔ ناول پنج  
 واقعات دی بے ترتیبی مزید ہک سوال پیدا کردی ہے جیہڑا Suspense تے ختم ہو جلد  
 ہے ہور قاری کو اپنے سوال دا جواب علامتی طور تے پلاٹ پنچوں مل جلد ہے۔

ہک اہم مسئلہ ناول دی ساخت دا بھی ہوندا ہے۔ ساخت تے بحث کرنے توں  
 ناول دی فنی خصوصیات دا پتہ لگنا آسان ہو جلد ہے۔ ڈرامہ ہووے یا ناول۔ انہاں پنج  
 کرداراں دا رول۔ واقعات دی ترتیب تہ کہانی پنج اُتار چڑھاؤ، ساخت نال وابستہ  
 ہوندے ہین۔ ایسا لگدا ہے جے ناول ”تتی چھاں“ کو شروع تھیں پہلیاں ناول نگار سن

ڈائری تے Event ترتیب دتی ہے۔ مگر اس عمل بچ بعض خامیاں بھی رہ گئیاں دیاں ہین جہاں توں form ساخت بچ فرق آ گیا ہے۔ مگر ناول دا موضوع تہہ کرداراں دی زندگی نال کشکش انہاں خامیاں تے حاوی ہو جلدی ہے۔ ہک کامیاب ناول لکھے واسطے چند دُشواریاں تھیں گز رنا پیندا ہے۔ مثلاً کرداراں دا تعارف۔ جس طراں اُساں کو دلاور خان دی خصلت دا پہلے ہی جملیاں بچ پتہ چلیا ہے جدوں اوہ کئی گرائیں کو اُس دے والد دے بارے آکھدا ہے:

”اُساں کول آن نی اُس حرام خور کو فرصت نہیہ؟“

اسی طراں کرداراں دا خاکہ۔ انہاں کو کئی دوئے نال متعارف کرا لئا۔ ناول کو حصیاں بچ تقسیم کرنا یا ابواب دی تقسیم وغیرہ جیسے مسائل ساخت دے سلسلے بچ مد نظر رکھنے پیندے ہین۔

ساخت دے سلسلے بچ میں اتھا پریم چند دے قول دا بذریعہ ترجمہ حوالہ دینا مناسب سمجھساں۔ اوہ لکھدے ہین:

”میں ناول کو انسانی کرداراں دی مصوری سمجھدا ہاں انسانی کرداراں تے لوء بہنا تہہ اس دیاں رازاں کو افشا کرنا ناول دا بنیاد دی مقصد ہوندا ہے۔“

ناول ”تقی چھاں“ ناول نگار انسانی کرداراں کو اخلاقی انداز بچ پیش کردا ہے۔ اوہ اپنے ناول بچ اخلاقی سبق دے کے ہر کردار کو اپنے کرنے دا انجام دسا نظر ایندا ہے۔ مثلاً سلیم انسپیکٹر اپنی سروس دے دوران حرام دی کمائی دی وجہ نال کُہر یلو مصیبت تھیں دوچار ہو جلد اے۔ حرام دی کمائی اُس کو اپنی خُئی دی بیماری تے دُٹنے پیندی ہے ہو اُس کو احساس ہو جلد اے جے اس حرام دی کمائی تھیں اوہ مصیبت دا شکار ہو یا ہے۔ اوہ بے بسی دا اظہار اس طراں کردا ہے:



”ماہڑی غلط طریقے نال کمائی دی دولت رب کیہڑے پاسے لائی؟ اس تھیں بہتر آسا کہ ایہہ دولت نہ ہی کمائی ہوندی۔ کم از کم ماہڑی بچی اس خطرناک بیماری نی لپیٹ بچ نہ ایندی۔ یقیناً ماہڑے گناہواں دی سزارب ماہڑی بچی کی دتی.....“ اس طراں سلیم خود بھی فرضی چہرہ دے سلسلے بچ عمر قید ہونے داسزاوار ہو جلد اے ہو ر اسی طراں دلاور خان کو بھی اپنی شاہ زوری داحساس دے دی تھی زربینہ دیال دی ہے۔

ساحت یا Form خود ناول کو مختلف شکل دے سکدی ہے۔ مثلاً دے دار گراں دا ماحول خود ہک کردار بن گیا دے۔ اس تھیں علاوہ ”دلاور خان دیاں ظالمانہ چالان لوکاں نی چم لواہنا ہسٹیاں ہسٹیاں“ سلیم خان دی رشوت خوری تہ زور زبردستی۔ خواجہ نثار علی دی شان شوکت۔ دانش دی اپنے والدین نال بغاوت مکمل کردار ہین جیہڑے اپنی اپنی انفرادیت ظاہر کردے ہین۔ ناول جیٹاں جیٹاں اگا بدھدا ہے لگدا ہے ناول نگار سن ناول دے واقعات کو سمیٹنے دی کوشش بچ تھوڑا عجلت نال کم کہندا دے۔ فارم تے توجہ کھٹ ہی سہی مگر مانوس ہوراں کرداراں کو زیادہ اہمیت دتی دی ہے۔ دلاور خان داتہ خواجہ صاحب دا کردار ہک پاسے کدے رکھاں ناول بچ پست طبقے دے کردار مثلاً دے دے کردار بچ پہاڑی کلچر تہ تمدن کو بیان کرن دی کوشش کیے گئی دی ہے۔ روسی ناول نگار Dostoyeskey ڈوسٹووسکی دا آکھنا ہے جے:

”اسدے خیال بچ ہک ادیب کو چاہیدا ہے جے انہاں معمولی لوکاں دے دلچسپ تہ سبق آموز پہلواں کو دریافت کرے کتیاں جے بعض لوکاں دی فطرت بچ نہ بدلنے دی عمومیت ہوندی ہے۔“

اتھا ڈوسٹووسکی دے قول دی وضاحت اسان کو دے دے کردار بچ حاصل ہوندی ہے۔ دے دار دانش دی لکھ کوشش دے باوجود اپنی ہٹ تے قائم رہندا ہے۔ دلا

اپنی روایت کو تہ کلچر کو بیہ چھوڑ سکد۔ اُس کو گراں دی روح افزاء فضاء عزیز لگدی ہے۔ اُس کو شاہانہ پکوان دے بدلے لہتسی تہ مکی دی رُئی تہ سریاں داساگ زندگی تہ تسلی بخشدا ہے۔

دانش دے خیال پنج اُس دے والدین آج دے ترقی یافتہ دور دی جدید سوچ تھیں دور ہیں۔ اسی طراں دانش بھی اپنے کلچر، تمدن تہ روایت واسطے اپنی محبت تہ خواجہ صاحب دے احسان قربان بیہ کرسکد۔ اُدھر دُلے دا خیال ہے جے شہری رئیس لوک گراہواں دے معصوم لوکاں نال ٹھٹھا کر دے ہیں۔ اسی وجہ توں اُس دیاں خواہاں دے محل پڑر ہو گئے اسی کشکش پنج سماجی تہ سیاسی شعور دی بیداری دی جھلک نظر ایندی ہے۔ ناول دا مرکزی کردار دُلا اگرچہ تخی تہ پُتر پنج امتیاز کرنے دا خمیازہ چھکدا ہے۔ مگر اپنے اٹل ارادے تے ڈٹیا رہندا ہے۔ اسی دی مجبوری تہ کمزوری اُسدا دانش ہوندا ہے۔ جس دیاں ضرورتاں پوریاں کرنے واسطے اپنا سب کچھ دلا ورخان کو اوہ دتے واسطے تیار ہو جلد ہے مگر دانش کو کی بیہ لگن دیندا۔ ایہی وجہ ہے جے بائیک واسطے رقم اُدھار رکھدے واسطے جدوں دُلا دلا ورخان دی حویلی تے گیندا ہے۔ دلا ورخان اُسکو آکھدا ہے:

”اوہ دُلیا تو ہڑا تہ سارا کچھ ماہڑے کول بندے پیا نا ہے ہُن اُس سڑک دے کندے والی زمی نی باری آہے؟“

دُلا اپنے پُتر کو اعلیٰ تعلیم دیا لے واسطے ایہ سب کچھ برداشت کردا ہے مگر اسی دیاں خواہاں پنج فی فرق بیہ این دیندا۔ اسی طراں دلا ورخان بھی اپنے سیاسی نظریات تہ ذاتی مفادات واسطے اوہ تمام حربے آزمینے تھیں چکھا بیہ ہمدانہ حربے کرنے توں اُس کو بے ایمانی ہو ر ظلم دارستہ بھی اختیار کرنا پیندا ہے۔

پرویز مانوس اپنے ناول پنج کرداراں کو اسی طراں پیش کردا ہے جے اوہ مکی سماج



دے زندہ رُوپ بچ آساں اگا گفتگو کر دے نظر ایندے ہین۔ کردار راں دی بول چال دا منفرد انداز۔ انہاں دی حیثیت تہ Status دے مطابق مناسب الفاظ تہ فقرے۔ انہاں دی درپیش حالات نال کشمکش تہ انہاں نال جڑے دے گفتگو دے لہجے۔ انہاں کو ڈرامائی شکل دے واسطے اوہ انہاں دے انوکھے Pecularity پن کو Represent کرنے واسطے بڑی دیانت داری برتا ہے۔ اس طراں ناول بچ کردار موجودہ دور دے سماجی تہ معاشی حالات دی ترجمانی بھی کر دے نظر ایندے ہین۔

پرویز مانوس پہاڑی زمینداراں دے مزاج۔ انہاں دے رہن سہن رسم و رواج اں تھیں بخوبی واقف ہین۔ کیاں جے اوہ خود بھی پہاڑی مٹی دی پود ہین۔ اپنے کردار اں کو اوہ سماجی کشمکش تہ بُرائیاں دے خلاف چہنہ تہ ابھارنا بیہمہ چہیندے بلکہ اوہ داستان بیان کر دے ہین۔ جیہڑی متوسط طبقے دے لوکاں کو اذیت تھیں دوچار کر دی ہے مگر آخرتے انہاں دے دلاں کو سکون بھی دیندی ہے۔ دُلع کو اگرچہ اپنے پتر تھیں دُکھ تہ تھوکھا ہوندا ہے مگر اُس دے دل داسکون اُس دی تھی ذرینہ ہوندی ہے۔ قریشی صاحب دُلع کو تسلی دیندیاں آکھدے ہین۔

”تھی ایہجا چہڑھ نا ڈالا ہے جیہڑا زندگی نی ہر تھپ بچ ماء پے نے سر اُپر ٹھنڈی چھاں بنی کے نال نال خُرنار ہنا ہے“

”تھی چھاں“ بچ عورت دے کردار کو بھی کافی اہمیت دتی گئی دی ہے۔ ناول نگار ہک طرف جاگیر دارانہ طبقے دے ظلم ہو ر مظلوم طبقے دیاں مالی تہ اقتصادی مجبوریاں تہ بے بسی دسا ہے۔ دوعے پاسے عورت دے مختلف رُوپ پیش کر کا معاشرے دی ہک مکمل تصویر پیش کیتی ہے۔ دُلع دی تھی ناول دے آخرتے تمام تر خوبیاں دے سنگ ظاہر ہوندی ہے۔ عورت دے کردار کو ظاہری بھی تہ باطنی بھی اپنے حُسن نال ناول بچ پیش

کیتے گیا دا ہے۔ عورت محبت ایثار قربانی تہ ہمدردی دا ہک ڈھنگا سمندر ہے۔ عورت دے کردار دا ہر پہلو ناول پنج پیش کیتے گیا دا ہے۔ مانوس ہوریں ہک طرف عورت دی بے بسی۔ کمزوری تہ معاشرے دی نظر پنج کم تری بیان کردے ہین دوائے طرف موجودہ سکیم بیٹی بچاؤ بیٹی پڑھاؤ دے تحت عورت دی تعلیم کو ضروری سمجھنے دا درس بھی دیندے ہین ہور اُس کو ہمت تہ حوصلہ دے کے حالات نال مقابلہ کرنے دی سکت بھی دیندے ہین۔ انہاں دے نزدیک عورت ہک فرمانبردار بیٹی بھی ہے۔ ہک نیک سیرت بیوی بھی تہ ماء پیو دے دلاں دی ٹھنڈک بھی ہے۔ عورت دا ظلم دا شکار ہونا والدین دی غربت تہ بے کسی بھی ہے۔ اسی طراں عیش پرستی کھر یلو ماحول تک ہے جیہڑا عورت کو بُرائی دا ہر کھڑا ہے۔ چیاں نشے دی لت پنج دلاور خان دی تھی رانی ہے۔ دے دی تھی زرینہ ہک بندر نسوانی کردار ہے۔ ہکی لوہار دی تھی ہونے دے باوجود دلاور خان جیسے ظالم تہ سماج دے ٹھیکیداراں کو انہاں دی اوقات دہ سالدی تہ منال دی بھی ہے۔ اوہ ہک پتر دی طراں سینہ تن کے دلاور خان دے قرضے تھیں اپنے پیو دے کو چھوڑائے واسطے تیار ہو جلدی ہے۔ اس طراں دے دی تھی زرینہ کو ناول دی ہیر و مین بھی آکھیا جل سکدا ہے۔ پرویز مانوس نسوانی کردار اں کو ہر زاویے نال دکھ کا اپنے تجربات تہ مشاہدات کو تمام تر خوبیاں نال بیان کیتا ہے ہور اپنا ایہہ فریضہ ناول پنج بڑی ذمہ داری نال نبھایا ہے۔

”تتی چھاں“ پنج عصر حاضر دے کئی پہلو اں کو طنزیہ انداز پنج بیان کیتے گیا دا ہے۔ آج دے سماج دے ہر طبقے پنج فیشن دا رجحان۔ نوجواناں پنج موبائل میٹ وغیرہ دا ناجائز استعمال۔ نشے تہ ڈرگ دی لت سماج پنج Moral values دا فقدان، سماجی سیاسی تہ حکومتی اداریاں پنج بدعنوانی، بے ایمانی تہ رشوت خوری۔ تعلیمی مدان پنج اولاد دے بشکار فرق کرنا۔ انصاف ہور قانون دے ٹھیکیداراں دی اپنے اپنے پیشے نال حوس تہ لالچ دے

نشے بچ نا انصافی آساں کو پریم چند دے ناول یا آجکلہ ہین۔ پریم چند دی طراں پرویز مانوس حالات دے مارے تہ Downtroden پسماندہ لوکاں دی ترجمانی کردا نظر ایندا ہے۔ کرداراں بچ ہک جاگرتی پیدا کردا ہے جیہڑی مڑ کے پہاڑی ضمیر دی آواز بن جلدی ہے۔ اس دے نال نال ہر کردار کو اپنے کیتے دی سزا مل جلدی ہے ہور اوہ قدرت دی مارتھیں بچ نیہہ سکدا۔

قابل ذکر ہے جے پرویز مانوس کسی Problem دے حل کو اخلاقی تبدیلی بچ تلاش کردا ہے۔ نہ کہ سماج دے بنیادی Structure بچ، سماج بچ بُرائی انسانی اخلاقی گراوٹ ہے۔ اس دانشانہ ادارے نیہہ بلکہ انسان دیاں مکدیاں قدراں ہین جہاں دے نتیجے بچ اداریاں دی بُرائی بن کے سامنے ایندی ہے۔ مانوس دی اس ناول تھیں علاوہ افسانیاں تہ شاعری بچ بھی ایہہ لڑائی انسان مکدیاں روحانی قدراں نال ہے۔ ناول نگار نقطہ نظر غیر تعمیری نیہہ بلکہ اُس دے مطابق انسانی سوچ دی تعمیر اُس دے کردار بچ ہے۔ سماجی بُرائیاں تھیں خود متاثر ہو کے اوہ سماج کو اپنے تعمیری نقطہ نظر تھیں متاثر کرنا چہند اے۔

”تقی چھاں“ بچ اتھروں تہ مسکان دوہی نال نال شبنم دے قطریاں نالو چمکدے نظر ایندے ہین۔ کسی جگہ اسیں اولاد دی جدائی یا پچھڑنے دے فراق بچ اتھروں دکھدے ہاں کسی جگہ اولاد دی نافرمانی بچ تہ کسی جگہ محبت دی ناکامی ہور کسی جگہ زندگی دیاں کاوشاں بچ کامیابی توں دُلا تہ بیگم جان دانش دے فراق بچ اتھروں دُھولدے ہین تہ کدے اوہ اُس دی کامیابی دی خوشی بچ ناول بچ خوشی دے نال نال دکھ تہ غم دے اتھروں بھی ہین تہ انہاں دُواں حالتاں بغیر زندگی نیہہ چل سکدی۔

مانوس دے ناول بچ اپنی ماحول دی بھی خاصی عکاسی کیتے گئی دی ہے۔ کلام بچ ڈرامائی عنصر کافی نظر ایندا ہے۔ ہکی ناول نگار دے فن دا ایہی مظاہرہ ہوندا ہے۔ ایہہ ہی وجہ

ہے جے ایہہ ناول پہاڑی سماج دے زمانے تھیں موجود رسم و رواج بچ جکڑیا دا ہے مثلاً دلا اپنے پہاڑی معاشرے دا قیدی ہے۔ اوہ شہری زندگی دی بے مزہ فضاء بچ ساہ ایہہ کہننا پسند کردا۔ اُس کو اپنی پہاڑی تہرتی نال محبت ہے۔

پریم چند دا آکھنا ہے ”ناول اشخاص دے ارتقاء داناں ہے۔“ ناول ”تتی چھاں“ بچ دے دی سوچ ارتقاء دا ہر جلدی ہے۔ اوہ آخرتے اس حقیقت کو قبول کر کہندا ہے جس یو لے کو اوہ آنگنا بچ کئی سالان تھیں پالدا آسا آخر اُس دے پتر ککڑے ہو گئے ہین۔ جہاں تہناں کو اوہ کہتر سمجھدا آسا اوہ ہی آخر اُس دے سرتے زندگی دی ٹپ بچ چڑھا داڈھلا بن کے ٹھنڈی چھاں کر دیاں ہین۔ اس طراں سلیم انپکٹر بھی آخر کار اپنے رشوت خور تہ لاچھی مزاج دا احساس کر کے توبہ کر دا ہے۔

کردار دا ارتقاء عمر نال ہوندا ہے۔ اس بچ انوکھا پن آجلے اُس دے مزاج بچ بدی ہو را چھائی دی کشمکش توں اچھائی دا عنصر اس دے ضمیر بچ جاگ جلیے ہو رہی ضائع ہو جلیے ”تتی چھاں“ بچ بد بچہ اتم موجود ہے۔ دُ لے دا کردار کی بڑول انسان دی تصویر ایہہ بلکہ اُس دا صبر ہو را اپنیاں مجبوریاں توں دلا ور خان اگانم جلنا اپنی بقاء واسطے ہے۔ ایہہ بقاء اس دے کلچر تہ تمدن دی پہچان ہوندی ہے۔ اس ناول دی خاص خوبی ایہہ ہے جے اس دا کوئی تجویز کردہ موضوع ایہہ تہ نہ ہی کوئی مربوط پلاٹ۔ جد کہ ہر کردار اپنے اپنے زندگی دے پس منظر بچ نظر ایندا ہے۔ اپنا مقام قائم کر دا ہے ہو را اپنے انجام تے Regenerate ہوندا ہے۔ اس طراں ایہہ ناول ہک طبقاتی موضوع دے فرق دی بھی ہک مثال ہے۔

پرویز مانوس دے ناول بچ پہاڑی رنگ۔ ماحول تہ علامتاں مِلدیاں ہین۔ انہاں دے کردار پہاڑی ہی ہین۔ قاری خود بخود انہاں دے کردار نال متعارف ہو کے انہاں دے ماحول بچ گل مِل جلد اے۔ انہاں دی رگ رگ بچ گراں

دا ماحول تہ پر سکون فضاء بسی دی ہے۔ دودھ۔ مکھن۔ لہسی۔ مکی دی رٹی تہ سریاں دا  
 ساگ انہاں دے کرداراں دی خاص خوراک ہے۔ جیہڑی Typical پہاڑی کلچر  
 دا حصہ ہے۔ اس تھیں علاوہ کھیتی باڑی دیاں اوہ تمام علامتاں غرض مانوس ہوراں تمام  
 پہاڑی کلچر کو اپنی تحریر دے اندر سمویا دا ہے۔ شہر بچ رہ کے بھی انہاں دا رشتہ پہاڑی  
 تمدن، تہذیب۔ رسماں، رواجاں تہ رہتاں نال منسلک ہے تہ اس رشتہ بچ اخوت، محبت  
 تہ براداری دیاں پرانیاں روایاتاں تہ رواج موجود ہین۔ ناول دی Setting بھی کشمیر  
 دے قدرت مناظر تہ فطرت حسن۔ رنگین سرسبز و شاداب پس منظر بچ رکھی گئی دی ہے۔  
 اس طراں پرویز مانوس سن مخصوص انداز بچ اپنی لفظی جادوگری نال مکی اچھوتے موضوع کو  
 ”تی چھاں“ دا حصہ بنا کا ہک کامیاب کوشش کیتی ہے۔ مبارکھاں۔



(مک چک)



ماسٹر میر حسین شیخ۔ شاداب کریوہ

۸ ماہ نومبر ۲۰۱۹ء کو ٹیپ پہاڑی ہو ر معبر نثر نگار اس دنیا فانی تھیں انتقال کر گئے۔ اللہ جنناں بچ جائے دیکھ۔ آمین





لوک فنکار کاظم حسین ترک نوگام کنڈی بارہمولہ دے مقام تے اپنے فن دامظاہرہ کردیاں ہویاں۔ بک چمک



ہلال راہی نوگام کنڈی بارہمولہ پنج پہاڑی موسیقی دے سٹیج تے..... بک چمک

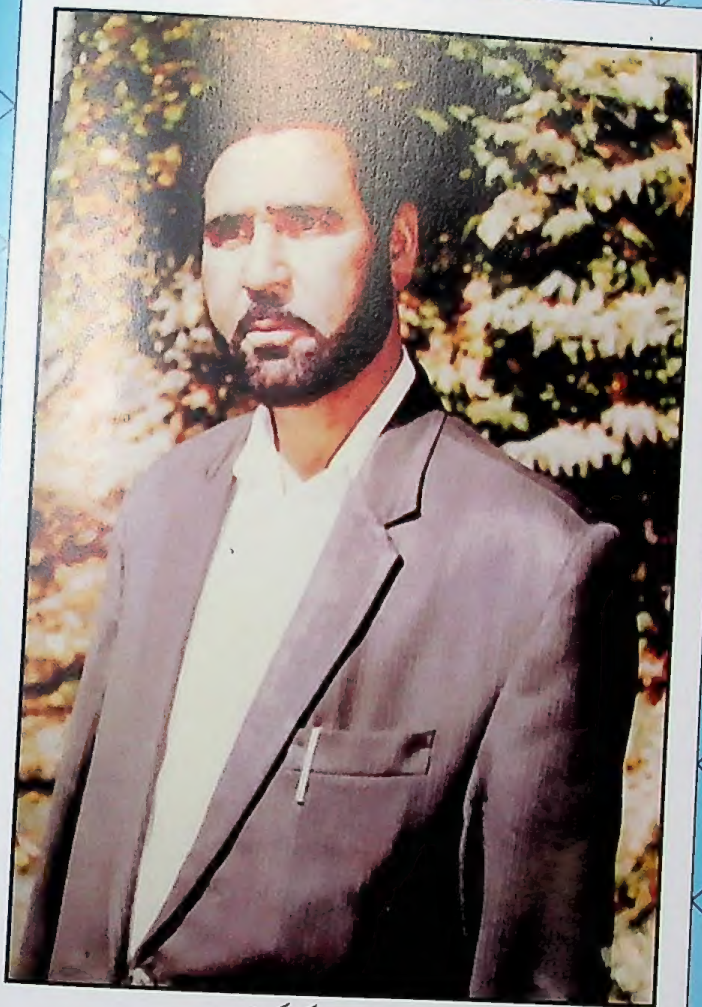


بیہاڑی دے نامور فنکار سید کاہل بخاری جموں یونیورسٹی دے زور اور ہال پنج اپنے فن دامظاہرہ کردیاں ہو یاں ..... ہک چہلک



ہونہار فنکار سید طارق پردیسی زور اور ہال جموں یونیورسٹی پنج اپنے فن دامظاہرہ کردیاں ہو یاں ..... ہک چہلک





ماسٹر غلام الدین - شکیبا کرپوی :

۷/ ماہ نومبر ۲۰۱۹ء کو پہاڑی زبان دے دیرینہ ہور معتر شاعر اس دنیا تھیں انتقال کر گئے۔ اللہ ست جنت نصیب کر رکھ۔ آمین



Bi-Monthly  
**SHEERAZA**  
PAHARI

Vol: 41 \* Issue: 5 \* Year: 2019-20



**Published by:**  
*Jammu & Kashmir*  
*Academy of Art, Culture and Languages*